

ՍԷՐԷՆ ԱՆ ԶՕՐԱԻՈՐ

ՏՈՒԱՄ ԶՈՐՍ ԱՐԱՐՈՒԱԾՈՎ

Գրեց՝

ԵՐՈՒԱՆԻ ՄԵՍԻԱՆԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ «ՀԱՅԻ»

ՆՈՒ ԵՈՐԲ

1918

891. 99

Մ- 64

891.99

Մ-64.

19 NOV 2011

ՄԷՐԷՆ ԱԼ ԶՕՐԱԻՈՐ

ՏՈԱՄ ԶՈՐՍ ԱՐԱՐՈՒԱԾՈՎ

Գրեց՝

ԵՐՈՒԱՆԴ ՄԵՍԻԱԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ «ՀԱՅԿ»

ՆԻՒ ԵՈՐԺ

1918

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍԲ

Ներկայ աշխատութիւնը, գրուած տարիներ առաջ, 1911ին, սահմանուած էր լոյս չտեսնելու՝ առանց կարգ մը թատերասէր երիտասարդներու ըստիպման:

Այսօր, զայն հրապարակ կը հանեմ, առանց կարեւոր փոփոխութիւններու, որովհետեւ, եթէ սըրբազրեւ հարկ ըլլար, ոչինչ նուազ պիտի գոհացնէր զիս՝ բացի անոր ամբողջական փոփոխութենէն:

Հեղինակը, այս փոքր տոամին մէջ, պահած է իր չեղափոխական երիտասարդութեան համակ դադարապաշտութիւնը: Հաւատքի դործ մըն է ան, եւ իբր աչք հետաքրքրական պիտի թուի, իր դրական ճիգերու շարքին՝ նկատուելով իր յղացման մասնաւոր շրջանին մէջ:

Առ նուազն, այս տոամը, համեստ զարտուղութիւն մըն է մեր պատմական տոամներէն. հարկ է մեր ժողովուրդը հետաքրքրել իր ապրած կեանքին երեւոյթներովը, եւ, սէրէն ալ զօրաւորը, այս ուղութեամբ կատարուած փորձ մըն է լոկ:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՄԵՍԻԱՆ

Նիւ Եօրք, Յուլիս 25, 1918

460-2000

913-981

ԴԵՐԱԿԱՏԱՐՆԵՐ

ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ

Հայ վանառական մը

ՎԱՀԷ ԵՐՈՒԱՆԴԵԱՆ Իր գրագիրը—յեղափոխական մը

ԱԻԱԳԵԱՆ Ամերիկա փառուած՝ նախկին գործիչ մը

ԱՆՆԻԿ

Իր աղջիկը

ՇԱԽԱՐՇ ՔԵՐԹՈՂԵԱՆ

Աննիկի քեկնածուն

ԿԱՐԱՊԵՏ

Մարգարեանի ծառան

ՏՌԱՄԻՆ ՆԻԻԹԸ

Աւագեան, Ամերիկա քաշուած է իր մէկ հատիկ աղջկան հետ: Իր յեղափոխական կեանքին թշուառութենէն յուսաՀատ, կ'ուխտէ զաւակն ամուսնացնել փայլուն երիտասարդի մը — Շաւարշ Քերթողեանի հետ, մինչ՝ Աննիկ, կը սիրէ Վահէ Երուանդեանը, խրոխտ, գաղափարապաշտ գրագիրը Մարգարեանի, որուն գծուծութիւններէն զգուած՝ Վահէ կը խուսափի եւ կ'երթայ նուիրուիլ չեղափոխական առաքելութեան:

Մարգարեան, որուն դիմած է Աննիկի Հայրը, իբր բարեկամ, որպէս զի աղջկան ամուսնութիւնը արդիւնէ Վահէի հետ, կը խաբէ զինքը եւ դիմակը վար կ'առնէ, Աննիկն իրեն գրաւելու համար: Աւագեան կ'արթննայ, բայց չատ ուշ է. Վահէ մեկնած է երկիր եւ Աննիկ անոր սուգը կը պահէ:

Ժամանակի ընթացքին, հետզհետէ, եսասէր Հայրը կը մոռնայ Մարգարեանի ձեռքը կրած անարգանքը եւ կրկին կը մտածէ աղջիկն ամուսնացնել Շաւարշի հետ, որ Մարգարեանի չանկարծական մահէն վերջ, անկէ դրամ ժառանգած է եւ փախչուն ու Հարուստ ամուսնի կերպարանքովը կը ներկայանայ իրեն:

Բայց՝ մինչ եսասէր Հայրն ու թեկնածուն կը

ծրագրեն կրկին շահիլ Աննիկի սիրտը, կը Հասնի Վահէի ձերբակալման լուրը եւ կախուելուն վստահութիւնը: Աննիկ, խոր սուգի մէջ կը ներկայանայ հօրն ու թեկնածուին եւ վերջին ճիգի մը մէջ, անոնց կը յայտնէ իր որոշումը՝ Հետեւելու Վահէին, նուիրման շաւղին մէջ:

ՍԷՐԷՆ ԱԼ ԶՕՐԱԻՈՐ

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Ա.

ՏԵՍԻԼ Ա.

Մարգարեան յիսուն տարեկան Հայ վաճառական մըն է: Իր գրասենեակը, սեղան մը, որուն առջեւ կուգայ նստիլ գրածատէրը. դիմացը կայ ուրիշ սեղան մը, որուն առջեւ, Հաշիւներու տետրակներուն վրայ Հակած, կը գրէ՝ Վահէ Երուանդեան, Մարգարեանի երիտասարդ գրագիրը:

Ներս կը մտնէ ծառան՝ Կարապետ, գաւառացի Հայ տղայ մը, ուշիմ բայց ստրուկ ըլլալու չափ խոնարհ եւ իր աղային շահերուն չարած՝ դոռող անգիտակցութեամբ մը:

Մարգարեան (մատը առջեւի սեղանին վրայ քսելով) — Իչո՛ւ գլուխ, գործդ ի՞նչ է որ առտուները սա փոշին չես մաքրեր:

Ծառան. — Մաքրեցի, աղա: (Կը վախճայ)

Մարգարեան. — Հա՛ մաքրեցիր. (մատը փոխն ի փոխը քսելով սեղանի առարկաներուն վրայ) աս ի՞նչ աղտոտ գաւառացի ես. ծօ՛, Ամերիկան քու գեղդ չէ՛, Հա՛յլան. դիտցած ըլլաս որ, եթէ աւելի հոգ չտանիս գործիդ, մէկ երկուք չկայ, քեզ դուրս կ'ընեն, Հայ չէ՞ք մի՛, մարդ չէ՞ք ըլլար. մէյ մըն ալ

եւեր պատասխան կուտաս, ինքզինքդ ո՞ր ախոռը կարծեցիր: (Պոռալով պաշտօնեային) Վահէ՛, քեզի՛ ալ խօսք ունիմ. քանի՞ Հեղ ըսելու է որ վաղ անց-նիս յեղափոխականներուն Հետ տեսնուելէ:

Վահէ.— Բայց ատիկա ի՞նչ առնչութիւն ունի գործիս Հետ:

Մարգարեան.— Դո՛ւն ալ լեզու ելար. (զայ-բանալով) բայց արդէն չափը կանցնես կոր դուն. անցեալներն ալ յօդուած գրելու տուեր էիր խելքդ. գործիդ նայէ՛, աղաս, ատոնք փորդ չեն կշտացներ:

Վահէ.— Որքան ատեն որ գործս անթերի կը կատարեմ...

Մարգարեան.— (ինքզինքը զսպելով) երկուքդ ալ նոյն դաւառացի աւանակներն էք. (ծառային որ քովէն չի Հեռանար) — Ի՞նչ է ուղածդ:

Ծառան (ամջնալով) Երկրէն նամակ առի:

Մարգարեան (զգուշաւոր) Ա՛... աչքդ լոյս:

Ծառան.— Հայրս բանտ են դրեր:

Մարգարեան.— Կը վախնաս որ կ'սպաննե՞ն. Հոգ մ'ալ պակաս կ'ունենաս. (ուրախ) ա՛լ երկիր դը-րամ չես խրկեր, Հէ՛, Հէ՛:

Ծառան.— Եղբայրներս ջարդեր են, գեղը սով կայ եղեր:

Մարգարեան. (անտարբեր) Ծատ մը փխութիւն կը մաքրէ կը տանի սովը, ա՞տ ալ Հոգ ընելիք բան է: Եւ յետոյ, կարճ կապէ. ի՞նչ է ուղածդ:

Ծառան.— Աղաչեր են որ կտոր մը փարա խըր-կեմ:

Մարգարեան (վեր ցատկելով) Առածդ չ'օգ-տե՞ց: Կը զարմանամ. ուտելդ իմ վրաս, քսան տոլար ալ ամսական կուտամ քեզի պէս իշուն: Արդէն բոլոր Հայերդ ալ՝ երկիր անօթի էք, Հոս եկածնուդ պէս՝

աղայութիւն կուզէք ընել. առած դրամնիդ խումարի կուտաք, ետքը՝ կուլաք ու կուլաք եւ կը կարծէք որ վրանիդ պիտի գլխանք:

Ծառան.— Ճանրմ աղաս, Հաշիւ ըրէ՛ք, սա՛ Հա-դուստ կապուստ է, սա թիւթիւն է, օտարութեան մէջ ես, մարդ-մարդասան չունիս, իրկուընէ իրկուն ֆլըպ մը կ'երթաս:

Մարգարեան.— Կարճ կապէ՛, Հասկցանք. առ սա՛ տասը տալերն ալ, նորէն փառք տուէք որ ինծի պէս աղա մ'ունիք: (այս միջոցին Վահէն քովը կը մօտենայ) — Դո՛ւն ալ փարա կուզես:

Վահէ.— Ես մուրացկան չեմ:

Մարգարեան.— Կը տեսնե՞ս, ի՞նչ բաներ ալ կ'ըսէ տղան: Ադ Հսարտութեամբդ օր մը անօթի կը մնաս:

Վահէ. Պատիւս՝ ամէն բանէ վե՛ր:

Մարգարեան.— Ամա՛ն... քարոզ պէտք չէ դըլ-խուս. գնա՛ սա չէքը գանձէ՛. ետքն ալ սակարան իջիր. կրակի պէս վաղելու է. նայէ՛ որ դրամը չի գողցնես, քուկինիդ պէս քանի մը պատիւ անով ծա-խու կառնուի, տի՛գ գլուխ — (ծառային) Ո՞վ կայ դուրսը:

Ծառան. (քամահրող) նախ սա ուսանող տղան է. երկու օր է կը վճնտեմ. նորէն կուզայ, խաչա-գողին մէկն է:

Մարգարեան. — Նորէ՛ն վճնտէ: Ուրի՞ջ:

Ծառան.— Անօթիներէն մէկն ալ դուրս ելլալ չէր ուզեր, թեւէն բռնածիս պէս վար դլտորեցի:

Մարգարեան.— Հը՛... նայէ՛ որ մէկտեղը չի կոտրես, գեղացի՛: Ուրի՞ջ:

Ծառան.— Պր. Աւագեանը և տէրտիրոջ տղան:

Մարգարեան.— Սա տղան ներս անցուր նայինք.

բոլոր Հացկատակներն ալ Հոս Ժամագրութիւն են տուեր: (Կը մտածէ) Աւագեա՞նն ալ Հոս է ըսիր:

Ուսանողը ներս կը մտնէ:

Մարգարեան.— Բարե՛ւ, ի՞նչպէս էք:

Ուսանողը.— Կուգամ իմ անՀուն շնորհակալութիւնս յայտնել ձեր առատաձեռն օժանդակութեան Համար. արդարեւ, Ամերիկայի Հարուստներուն է՛ն ազնիւն էք դուք:

Մարգարեան (Համեստ) — Ի՞նչ ընենք, ձեռքերնուս եկածը պիտի ընենք:

Ուսանողը.— Դժբաղդաբար քիչեր գիտեն գնահատել:

Մարգարեան (Հպարտ) — Մենք ամենուն ալ կուտանք, Հա՛յ են, սրտերնիս չի բռներ. երանի՛ թէ բոլորն ալ իմ Հալընասիրութիւնս ունենային. միայն թէ՛ շատեր՝ մեր դրամովն ուսում առնելէ վերջ, կը մեծնան, կը գոռողնան եւ փոխանակ երկիր երթալով ժողովուրդին ծառայելու, Ամերիկա իրենց Հանգիստը կը փնտռեն: Երկիր գնա՛, տղաս, խաւար անկիւնները լուսաւորէ՛. խենթութիւններ մի՛ ըներ սա չեղափոխականներուն պէս. ատ թող ըլլա՛յ մեր վարձատրութիւնը:

Ուսանողը (չփոթ) — Արդարեւ պարոն, դուք միւս Հարուստներէն բարձր էք:

Մարգարեան (Հպարտօրէն դէպի դրամարկղ քալելով՝ մէկուսի) Ապո՛ւշը, քիչ մըն ալ թող տաս, Հարուստները պիտի նախատէ: (դրամը տալով) — Վզերնուս պարտքն է, կը կատարենք, բարեւ խօսէ տէրՀօրը: (Դուռը կ'առաջնորդէ եւ կ'երթայ դիմաւորել Աւագեանը)

Նոյնը եւ Աւագեան:

Մարգարեան.— Դուն Հո՞ս, Աւագ, ո՞ր Հովն է փչեր. գոնէ դուն դրամ ուզել չես գար:

Աւագեան.— Փառք Աստուծոյ:

Մարգարեան.— Առուուրնէ ի վեր չունչ չեմ առած. տո՛ւր, տո՛ւր, անդադար տուր. քառսուն ծառայ պահեմ, նորէն չեն բաւեր աս մարդոց դուռ բանալու Համար: Ի՞նչ լուր. Հոս ըլլալդ իսկ չէի գիտեր. սա՛ անիծեալ գեղացի՛ն, Հագար Հեղ պատուիրեր եմ որ շնորհքով մէկը գալուն, իսկոյն ներս մտցնէ... թէեւ... Հէ՛, Հէ՛... ասկէ քսան տարի առաջ ագ շնորհքը վրադ կը պակսէր, դո՛ւն ալ յեղափոխական էիր, աղբային գործիչ էիր, ա՛լ ի՞նչ գիտնամ. սա գլուխովդ դուն ալ քչուեր էիր խենթութեանց Հոսանքէն:

Աւագեան.— Իրաւո՛ւնք ունիս. երիտասարդութիւնը յիմարութեան չըջանն է: Բայց ես... (ցած) Վահէի մասին պիտի խօսէի:

Մարգարեան.— Հրաշալի աշխատող է. ի՞նչ է ըրեր:

Աւագեան.— Քեզի պատիւ չի բերեր ատանկ յեղափոխականներ աշխատցնել:

Մարգարեան.— Որո՞ւն Հոգը: Խորհէ՛ որ ամբողջ գործս վրան է. ո՞ր Ամերիկացին այսքան աժան եւ Հաւատարմօրէն կ'աշխատի. որո՞ւ կրնամ վստահիլ այս տեսա՛յ Լալիւր գործ մը: Ասոր Հետ մէկտեղ՝ Համեստ տղայ է. ուզածիդ Հափ գլխուն դա՛րկ, բերնէն կոպիտ խօսք չելլեր:

Աւագեան.— ՈրովՀետեւ՝ ան իր խելքով կ'արՀամարչէ քեզ ա՛լ, խօսքերդ ալ:

Մարգարեան.— (Հետաքրքիր գիտելով Աւագեանը) Հէ՛, Հէ՛... չիտակը չէի կարծեր որ այսքան չետաղիմական եղած ըլլայիր. ըսէ՛ բարեկամ, դուն

չէ՞ս որ, ատենօք, ժողովի մը մէջ պոռագեր ես.
«Բոլոր շահագործուած տղաքները, իրենց բռնապետ
պօսերուն վրայ հարկադրելու են քրտնոլ ճակատնե-
րու եւ տառապող սիրտերու տիրութեան իրաւուն-
քը:»

Աւագեան.— Ձգէ՛ ատ տղայութիւնները, Մար-
գար:

Մարգարեան.— (չարունակելով) «Օր մը պիտի
գայ երբ մեր պալքարը վերջ պիտի դառնայ բռնապետ-
ներու հետ. անոնց զօրութիւնը պիտի բաղխի ու
փշրուի բերաւոր տկարներու միացած արդարու-
թեան իրաւունքին դէմ, ինչպէս ամեհի կոհակներու
կործանող ուժը կը փշրուի բաղխելով վիճակագմ այն
ժայռերուն՝ որոնք կազմուած են աւազներու անհա-
մար հատիկներէն: (Աւագեան ոտքի կ'ելլէ անհամ-
բեր) է՛հ, հանդարտ կեցի՛ր, տղայ, մենք քեզի այն-
քան համբերեցինք... Ի՞նչպէս ալ լաւ կը յիշեմ խօս-
քերդ.— դուն կ'ըսէիր. «Սակայն, մեզ ճնշող բռ-
նապետներուն տեղ՝ մարդկային ազաւթենէն պի-
տի ծնի անհամեմատօրէն հսկայ՝ հեքեթներու եօթ-
նադուլիս հրէջը՝ որ դրամադուլիս պիտի կոչուի: Ան՝
հսկելով կեանքի աղբիւրին վերեւ, ծարաւ ժողո-
վուդը պիտի մեռցնէ եւ եթէ՝ տառապող բոլոր
մարդկութեանց լեղափոխող ուժովը չի կտրուի ճի-
ւադին եօթը գլուխը մէկանց, մարդկութիւնը իր կո-
չումին դաւաճանը պիտի ըլլայ:»

Աւագեան.— Եւ հիմա կ'ըսեմ՝ թէ այդ հրէջը
յեղափոխութիւն կը կոչուի, որ երիտասարդներուն
մէջ կը փչէ հայրենասիրութեան խենթութիւնը. իր
գինովութիւնը բռնած է մատխաչ գլուխները՝ որ գո-
հաբերութեան կը վազեն՝ իբրեւ թէ հարսնիքի, եւ
այդ մահուան հարսնիքին մէջ, կարծես գերմարդկա-

յին կամք մը — Կանայի հրաշագործին նման — ան-
սպառելիօրէն կը հոսեցնէ գինին, — նուիրուողնե-
րուն բոցավառ արիւնը, որուն կրակէ շունչը կը փը-
չէ այսօր իմ ալ տունէս ներս, մէկ հատիկ զաւկիս
դալար շնորհներուն վրայ:

Մարգարեան.— Ապրի՛ս, բարեկամ, քու ատե-
լութեանդ անկեղծութիւնը զիս համոզեց. կ'ապրինք
դարու մը մէջ ուր հալընասիրութեան յիմարու-
թիւններուն դէմ կռուելու համար՝ նախկին յեղա-
փոխականներու մէջ միայն պիտի կրնանք մեր լա-
ւագոյն առաջնորդները գտնել: Հրամանիդ տակն եմ,
խօսէ՛, պահանջէ...

Աւագեան.— Վահէն... ու աղջիկս սիրահա-
րած են իրարու:

Մարգարեան (չանկարծակիի եկած) Ա՛ս խըլ-
լո՞տը... սիրահարա՞ծ, հա՛, հա՛, հա՛... անօթի
փորը չի՞ նայիր.— (մտածկոտ) Ըսել է, կարծածիս
չափ էջ չէ՛ եղեր. ուրկէ՞ ո՛ւր, ... Եւ հիմա կ'ու-
ղես անշուշտ որ կորսուի՞...: Բայց բարեկամ, չե՞ս
գիտեր որ աս տղուն երկու տարուան դպրոցի դրամը
ե՛ս եմ տուեր եւ հիմա քովս առեր եմ որ աշխատի...
կ'ըմբռնե՞ս — պարտքը հատուցանելու է:

Աւագեան.— Միակ դարմանն է՝ իր կորուստը:

Մարգարեան.— Եւ յետոյ աս տղան չեմ կրնար
դուռը գնել, սա՛նկ, առանց տարբեր պատճառի մը.
տեսակ մը լրջութիւն ունի՞ որ՝ ի՞նչ մեղքս պահեմ,
ինծի ազգած է. ուրիշ բան մ'ալ՝ դործիս կուգայ յե-
ղափոխական ըլլալը.— կը զարմանա՞ս... դուն ա-
ռուտորի մարդ չես. է՛յ, աս տղաքը իտէալնե՛ր ու-
նին, սնձնազոհութիւն կը ցուցնեն, ձեռքերնին բաց
է — Լուտա՛ն, կուտա՛ն շարունակ, կարծես միլիօ-
նատէր ըլլային. չե՛ս հատար՝ եթէ ըսեմ որ՝ առած

դրամը ձեռքին մէջ կը հալի. աղքատի կուտայ, յեղափոխութեան կուտայ, գիրքի կուտայ, կարծեմ՝ գրագէտ ալ է... քեզի պէս: Ասոնք ամէնքը զինք կարօտ վիճակի մէջ կը պահեն, գերի՛ կը բռնեն... ահա՛:

Աւագեան.— Իմ սիրո՛ւս, աղջկանս սիրուն... հարկ է զինք կորսնցնել. ի՞նչպէս, չգիտեմ. աւելի՛ բարոյական կորուստ մը, աւելի բարոյական անկում մը, որմէ նուազած դուրս գալ ինքն իր աչքին, կ'ըմբռնեն^օս. հարուած մը՝ որուն տակ ինքզինքը թաղէ, ոչ թէ զինքն հերոսացնելու պատրուակ մը: (ոտքի կ'ելլէ եւ կը մեկնի, Մարգարեան զինքն առաջնորդելով)

Մարգարեան.— (մտածկոտ) Ի՛նչք հասնելիք բան չէ՛ աս սիրահարութիւնը... եւ ըսել՝ թէ ամբողջ Ամերիկան աղջիկդ կը գովէ աս պահուս, օրերա պիտի մտնէ կ'ըսեն, շնորհաւորութիւններս, գընա՛, բարեկամ, քու բաղդդ իմ ձեռքերուս մէջ ապահով է:

Մարգարեան առանձին:

Մարգարեան.— Անմի՛տը... խորհե՛ր է որ՝ առանց վարձատրութեան քովէս պիտի քշէի ասանկ աշխատաւոր մը: (կը մտածէ) Թերե՛ւս, այդքան ալ պարապ չ'անցուցինք ատեննիս,— է՛հէ՛... ըրածդ գէշ գործ չպիտի ըլլայ, Մարգա՛ր, յետին տարիքիդ... հըմ... շատ գեղեցիկ է կ'ըսեն աղջկան համար (ուրախ ոստումներ կ'ընէ) ատ տղան պէտք է փճացնել եւ այս հայրը... խաբել:

Ներս կը մտնէ Վահէ.

Մարգարեան.— Ո՛րքան ալ չուտ եկար, կեանքիդ մէջ ասանկ կրակ ու բոց եղած չէիր:

Վահէ.— Երեւի ուրախ տրամադրութեան մէջ էք:

Մարգարեան (կտրեկէր՝ ձեռքը Վահէի ուսին դնելով) Տղա՛յ, առտուան ըսածներս ցաւ եղան սըրտիս (զարմանք Վահէի) կուզեմ ապագագ չինել. է՛հէ՛, ասոր չէիր սպասեր. ես ասանկ մարդ եմ ահա, դպրոցը պատմութիւն մըն եմ կարդացեր. ի՞նչ էր ան.— հա՛, Տիքընսի Սքրունն ու իր գրադէրը.— ձիւղ մեր պատմութիւնն է ան: Հիմակուց գիտցած ըլլաս, որ ունեցած պարտքդ քեզի կը շնորհեմ: Է՛յ, տղայ, ի՛նչ ապուշ ապուշ երեսս կը նայիս. ես Սքրունին պէս դեւ տեսած մարդ չեմ: Քեզ լաւ գործի մը զլուխը պիտի դնեմ — դուն պօս պիտի ըլլաս:

Վահէ (ուրախ եւ տարտամ) ես ի՞նչ վարկ ունիմ որ:

Մարգարեան.— Վարկի խնդիր չկայ. ես կըռնակդ եմ.— եկո՛ւր մարդկութիւն ըրէ ասանկ անճարակին. Հիմա մտիկ ըրէ.— քու անունովդ գրասենեակ մը պիտի բանամ. գնա՛ վաղը փաստաբանս տես. հարկ եղածը կը խօսիմ իրեն. դրամափոխութեան գործ մըն է որ ծրագրած եմ եւ հոս ունեցած փորձառութիւններդ պիտի գործածես — աչժմ, գնա՛, այսօրը քեզի արձակուրդ:

(Վահէ կը մեկնի ուրախ, Մարգարեան ուսին զարնելով եւ կատակելով դուրս կ'ելլէ հետը:)

ՎԱՐԱԳՈՅՐ

Վերջ Ա. Արաքուածի

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Բ.

ՏԵՍԻԼ Ա.

Աւագեան Պօլսէն Ամերիկա գաղթած յիսուներ
Հինգ տարեկան գրագէտ մըն է: Իր Հետն ունի աղ-
ջիկը, Աննիկ, որ երգչուհի ըլլալ կը պատրաստուի:

Տեսարանը կը ներկայացնէ Աւագեան՝ նստած
սալօնին մէջ. անկիւն մը դրուած է դաշնակ մը,
պատկերներ կախուած են պատէն, աթոռներ: Աւագ-
եան թերթ կը կարդայ, Աննիկ կուսումնասիրէ իր նօ-
թատետրը:

Աւագեան. — (թերթը վար դնելով) — Ահա
Երգչուհի եղար, քիչ ատենէն կը մտնես օրերա. ատեն
է որ մտածես երջանկութեանդ վրայ. չնորհքով ա-
մուսին մը. ազուր որ ընկերական դիրք մը. փայլուն
ապագայ մը — եւ կեանքիս երազն իրականացած պի-
տի ըլլայ:

Աննիկ. — Եւ ես Հագիւ սկսած եմ երազել...
աշխատա՛նք, աշխատա՛նք — բնա՛ւ ազատութիւն չը
կայ. թո՛ղ որ աչքերս բանամ, Հա՛յր, պա՛հ մը նա-
յիմ շուրջս — դպրոցէն վերջ ամուսնութի՛ւն, ա-
ռանց շունչ առնելու:

Աւագեան. — Նոր կեանքի մէջ կը մտնես, աղ-
ջիկս, — կը կարծես ծաղիկներով փռուած է անոր
ճամբան. տատասկներ կան ամէն տեղ, պառեխներ
կան որոնց վրայէն անցնելու Համար պէտք ունիս
զօրաւոր եւ երիտասարդ պաշտպանի մը եւ ես ծերա-
ցած եմ եւ անուժ:

Աննիկ. — Այնպէս կը խօսիս՝ իբր թէ թեկնա-
ծու մ'ունիս աչքի առջեւ...

Աւագեան. — Երկու թեկնածուներ, — մէկը քեզ
երջանկութեան պիտի տանի, միւսը՝ որուն փարեր
ես — Հակառակ անտարբեր երեւոյթիդ որ զիս չի
կրնար պատրել, — այդ Վահէ Երուանդեանը — Հաւ-
տա՛ ինծի — կեանքիդ մեծագոյն դժբաղդութիւնը
պիտի ըլլայ:

Աննիկ. — Հա՛յր, չեմ ուզեր որ այդպէս խօ-
սիս՝ քու լաւագոյն բարեկամիդ զաւկին վրայ, որուն
Հետ մեծցեր եմ, զբօսներ եմ, որուն սիրտը բուրվառ
մըն է եղեր՝ ուր թափեր եմ իմ խանդերուս, իմ բաղ-
ճանքներուս, իմ ուրախութեանս եւ տրամութիւն-
ներուս խունկերը:

Աւագեան. — Հերի՛ք, Հերի՛ք... այդ պատմու-
թիւնը Հինցած է. այլեւս պզտիկ չես, աղջիկս, եւ
կ'արժէ որ ապագայ կեանքիդ վրայ չի նայիս ման-
կութեան սէրերուդ աչքովը. արուեստագէտ ես ու
կեանքդ Համերաշխեցնելու ես կոչումիդ Հետ:

Աննիկ. — Արուեստը պարզութիւն եւ ճշմար-
տութիւն է, եւ իմ սիրտս է որ պիտի ցոյց տայ՝ կո-
չումիս ճամբան:

Աւագեան. — Աննի՛կ, Աննիկ, դուն զիս կը վըշ-
տացնես. — քու մէջդ կ'ղղամ բոլոր այն ուժերը, որ
զիս կործանումի առաջնորդեցին. — բայց դուն չե՛ս
չիչեր այդ երիտասարդութիւնը, դուն չե՛ս ճանչցեր
այն օրերը, երբ պաշտարելով ազգին Համար, Հա-
լածուած, բղքտուած թշնամիներէս, մոռցուած բա-
րեկամներէս, տուն կը նետուէի անօթի, խենթի նը-
ման, եւ Հէ՛դ մայրդ լուիկ կը նայէր իմացական դի-
նովութեանս վրայ ու կը Հատնէր, ու կը մեռնէր ա-
մէ՛ն օր, ամէ՛ն վայրկեան: Ես՝ կ'ըղձայի մահուան,

գրաւուած լռիկ մարտիրոսութիւններու ամենէն Հե-
րոսականին պատկերէն եւ կուրուքեանս մէջ չէի ըզ-
գար՝ թէ խոնարհ ու աղքատիկ յարկիս տակ կը դան-
կըտէի փափուկ էակ մը, որ, սիրոյ պէտք ունէր և զոր
ժպիտով մը պիտի կարենայի կեանքի բերել: Ա-
ւա՛ղ, մայրդ մեռաւ օր մըն ալ. կը յիշեմ այդ տխուր
օրը, երբ անկիւն մը կծկտած՝ ինծի կը նայէիր վա-
խով ու կասկածով, պղտիկ ձեռքերուդ մէջ սղմած
կարմիր թուչերդ, ու կ'զգայի թէ ոճրադործ մըն
էի. կը հաւատայի որ՝ ճիւղով մըն էի՝ ոչ միայն եր-
ջանկութենէ զրկած ըլլալուս համար զգայուն էակ
մը՝ որ կեանքին լմանութիւնը իմ մէջս փնտռած էր,
այլ՝ անդուք գտնուելուս համար քեզի՝ հանդէպ՝ որ
զրկած էի բարիքներուն եւ վայելքներուն ամենէն
աստուածայինէն եւ ամենէն անմոռանալիէն, որ է
մայրական գորովը: Հաւատա՛, Աննիկ, ո՛հ, այդ օրը
ուխտի օր մ'եղաւ եւ քու մօրդ հոգին վկայեց այն
անջնջելի խոստումին՝ որով ուխտեցի քեզմէ Հեռի՛
պահել թշուառութեան բաժակը: (խիստ ու անկարե-
կիր) Ու դեռ կան արարածներ՝, որ ազատութեան
համար պաշտար կը մղեն եւ խենթե՛ր ալ՝ որ ժողո-
վուրդը փրկելու համար ինքզինքնին կը կործանեն:

Աննիկ. — Աւա՛ղ, հայր, դուն լիովին փոխուեր
ես. ո՛չ, դուն կ'ուզես փոխուիլ, բայց կ'զգաս թէ
կամք չունիս, ազատութիւն չունիս ու կը զայրանաս՝
որ ինքզինքդ չես մնացած: (խղճալիք) Կրակը որ
մաշեցնելով Հերոսութեան պիտի առաջնորդէր քեզ,
ազատութեան սիրուն, այսօր՝ հոգիդ կը վերածէ
թշուառ մոխրակոյտի մը, եւ դուն՝ անոր տակ վառ
մնացած քանի մը կայծերն ալ կ'սպառես՝ չեղափո-
խութեան ատելութեանդ մէջ, որ կեղծ է եւ որ հաղիւ
կրնայ խաբել այսօրուան յետադիմական բարեկամ-

ներդ: Ինչո՞ւ կը յուզուիս, մենք նոյն լեզուն չենք
խօսիր. դուք ձեր հոգեկան ուժը փորձեցիք կոխի
մէջ եւ պարտուեցաք. մենք կը յանդգնինք յաղթել.
ապագան մերն է:

Աւագեան (քամահրոտ) Մանաւանդ հայ կնիկ-
ներո՛ւն:

Աննիկ (վսեմ) Ա՛հ, ինչո՞ւ աչքերնիդ կը խփէք
չտեսնելու համար թէ բան մը կայ փոխուած՝ այս
տկար էականերուն մէջ, որոնց քամահրուած զգայ-
նութենէն կը քաղէք ձեր կեանքին հաճութիւն ու եր-
ջանկութիւնը եւ ձեր եսասիրութեան բոլոր փառ-
քերը:

Աւագեան. — (Հետզհետէ զարմացած, արադ
շարժումներ կ'ընէ, կը նստի, կը քալէ եւ աղջկան
դէմ կանգ առնելով) — Չէ՛, աղջիկս, ատոնք յիմա-
րութիւններ են եւ կը տեսնեմ որ՝ այդ հերոսը թու-
նաւորեր է միտքդ յեղափոխութեան մը վտանգաւոր
սնունդով: Ո՛հ, հազար անգամ ո՛չ, դուն հոս եկեր
ես արուեստով պարապելու, խնդալու, պարելու, եր-
գելու, ցատկոտելու եւ չէ թէ օրն ի բուն մտահոգ-
ուելու հայ ճակատագրով: Այդ հոգերը մենք Պօլիս
թողուցինք, ա՛ղջիկս...

Աննիկ. — Այդ հոգերը միշտ ներկայ են, հայր,
աւելի քան երբէք անոնք կը պոռան իրենց ցաւը եւ
դուք՝ իրո՛ւր ախանջնիդ կը փակէք աւերներէն եւ
կրակէն, կործանումէն եւ պատուհասէն փախչող
Ղովտերու պէս, որ չպիտի փրկուիք, այլ պիտի քա-
րանաք եւ ոչ մէկ նախախնամութիւն պիտի կրնայ
ձեզ ազատել՝ անողոր ճակատագրէն:

Աւագեան (զրդուած) — Դո՛ւն ալ ինծի դաս
տալու ելար հիմա: Կը կարծե՞ս որ անուշ լեզու բա-
նեցնելով իմար խանդավառութիւններդ յաւիտեան

պիտի բաժնաւորէի. ըսէ՛ մէյ մը, իրա՞ն մտածեցիր՝
որ քու յաւակնութիւններովդ պիտի կրնայիր զիս
մէկդի կեցնել անխախտ որոշումէս, որ է զքեզ ամուս-
նացնել երիտասարդներու ամենէն պատուականին
հետ — Շաւարշ Քերթոզեանին, որ հարուստ է, որ
տաղանդաւոր է, որ կրնայ քեզ փաշեցնել սալօննե-
րու մէջ եւ հակառակ կամքիդ՝ զքեզ ազատել ալն ի-
մաստակին ձեռքէն, որ պատուհանիդ ճաղին վրայ
նստեր կ'երգէ լեղափոխութեան մը ծթոած երգը.
զիտցի՛ր, աղջիկս, որ այդ թռչունին թեւերը պիտի
կտրեմ, դուն կը խնդա՛ս, բացց նայէ՛, նայէ՛...
(բռունձքը շարժելով կ'ուզէ դուրս ելլել)

Աճճիկ. — (Հայրը կեցնելով) Դուն ոչինչ պիտի
ընես, հայր, — դուն ոչինչ կրնաս ընել սիրոյ մը դէմ՝
որ քու խնամքիդ տակ մեծցաւ, զօրացաւ եւ ես կ'ա-
տեմ այն արուեստը, կ'ատեմ ալն փառքը, որ զիս
պիտի բաժնէ այդ սէրէն: Դուն կեանք տուիր անոր եւ
այդ կեանքին մէջ դրիր, բնազդաբար, քու յեղափո-
խական երիտասարդութեանդ բոլո՛ր նուիրուող զգա-
ցումները. ալլեւս իրաւունք չունիս զայն մեռցնելու
եւ, այն պահուն, երբ կեանքէդ դուրս կ'ուզես ձգել
իմ սէրս, արեան ձայնը կը մարի մէջս ու զքեզ կը
զիմաւորէ բան մը, սէ՛րէն ալ զօրաւոր, անիկա՝
նուիրումն է հայրենասիրութեան:

Աւագեան. — Եւ դուք երկուքդ նուիրեալնե՛րն
էք այդ հայրենասիրութեան. երբէք սիրահարական
իմաստակութիւնը այսքան հեռու չէ՛ր տարուած:
Ո՛հ, ոչ, դուն կը զառանցես եւ ես այլեւս չեմ կրնար
հանդուրժել քսանը հինգ տարեկան խենթուկի մը ե-
րեւակայութիւններուն: (զայրացած կը մեկնի)

ՏԵՍԻԼ Բ.

Աննիկ՝ պահ մը մտածկոտ, առանձին: —

Աճճիկ. — Խեղճ հայր, — ի՞նչքան թշուառ է
մարդը, երբ կը պայքարի ինքզինքին դէմ ու կը զայ-
րանայ՝ չի կրնալ խլելուն համար՝ սիրուած էակի
մը սրտէն՝ բոլոր հոգը բնազդները որոնց արմատը
խարսխուած կ'զգայ իր իսկ էութեանը մէջ: Պատաս-
խանատու եմ ես՝ այն ջերմոտ խանդավառութիւն-
ներուն համար՝ որ հոսեր են արիւնիս մէջ. ազատ
կամք ունի՞ մարդ երբ կեանքը, ծնելէն իսկ առաջ,
արդէն նախասահմանուած կը յղացուի ճակատագրի
մը՝ որուն զինքը կը մղեն իր բնութեան մէջ տիրական
բիւրաւոր դադանի ուժեր: Քանի որ չունինք ազատ
կամք, արդեօք տէ՞րն ենք մեր սրտին... որքա՛ն
զուրկ է իմաստասիրութենէ խեղճ հայրս: Պարտա-
կանութեան մէջ եղեր է զինուոր ու զարկեր է՝ տո-
կալով Հարուածներուն. ինկեր է, որովհետեւ չէ
ճանչցեր չափաւորութիւնը՝ որ կեանքը կը ներդաշ-
նակէ. եւ իր անկումին մէջ կը ցուցադրէ նոյնքան ան-
խորհուրդ յետադիմականութիւն՝ որ եսասիրութեան
յուռեղոյն արտայայտութիւնն է:

(Շաւարշ Քերթոզեան ներս մտած է այս մենա-
խօսութեան միջոցին) — (Տեսնելով Շաւարշը) —
Օ՛հ, բարեկամ, կը ներէք որ ձեզ չեմ նշմարեր:

Շաւարշ. — Ակամայ ունկնդրեցի ձեր մենախօ-
սութեան, — Թոյլ կուտա՞ք որ ըսեմ՝ թէ ձեր հայրը
զինուորի պէս ալ կը սիրէ ձեզ, — պարզօրէն, բըռ-
նութեամբը վազրի մը՝ որ ահուայ ու ճիրան ցոյց
կուտայ իր ձագուկը պաշտպանելու համար:

Աճճիկ. — Տարակոյս չկայ. բաց կը սիրէ եսա-

սիրութեամբ, ինչպէս դուք կը սիրէք զիս, — ձեր արուի փառասիրութեան համար, ձեր փայլելու եւ ցուցնելու տենչէն մղուած: Կի՛ն մը ստացուածք մըն է կամ՝ զարդ մըն է. եւ ոմանք կ'ամուսնանան՝ պէտքեր զոհացնելու համար, իսկ ուրիշներ՝ իրենց զարդը ցուցադրելու համար:

Շաւարս.— Աննի'կ, կրկի՞ն պիտի ցուցնէիր այդ քար սիրտը, այդ ցուրտ տրամաբանութիւնը ինծի՝ որ կ'ուզեմ մոռնալ մտածումը եւ լո՛կ զգա՛լ... կը տեսնեմ, դուն կ'ին չես, այլ խիստ ու լուրջ նախախնամութիւն մը, որ անզգայ կ'իշխէ մեր սրտերուն վրայ եւ հնազանդիկ կը պահանջէ օրէնքի մը՝ որ սիրոյ օրէնքը չէ: Այդ օրէնքը կը կաշկանդէ երիտասարդութեան հրճուանքները, կը շղթայէ մեր հաճոյքի իրաւունքը եւ մահը կը նկարէ — զոհաբերութիւն — չքեղ բառով: Պատրանք, օրիորդ, ցնո՞րք է այդ ամուլ նահատակութիւնը: Աննի'կ, աննի'կ, կեանք տուէ՛ք մեզի, կեանք մը կ'նոջական զգայնութեամբ եւ փափուկ զգուանքով աւրի: Սէր տուէ՛ք մեզի՝ լոյսով ու ցօղով ողողուած սէր մը՝ որուն մէջ գտնենք մեր աստուածութիւնը:

Աճճիկ.— Եթէ լրջօրէն կ'առնես կեանքը, բաբեկամ, լաւ է որ սիրտդ ուրիշի մը դառցնես: Իմինս փակուած է հաճոյքի կոչերուդ առջեւ:

Շաւարս.— Ըսէ՛, ուրիշ մը կը սիրես... ճար չկա՛յ...

Աճճիկ.— Ա՛հ, թշուա՛ն:

Շաւարս (յուզուած).— Ի՛նչքան զթառատ պիտի ըլլար այդ թշուառութիւնը, եթէ չըլլար այն ահարկու խեղճութիւնը՝ զոր կ'ապրիմ առանց քեզի: Երբ կը տեսնեմ քնքուշ ձեռքերդ, ինծի կը թուի որ՝ ուրիշի մը, թերեւս ծանօթի մը, թերեւս բարեկամի մը

ձեռքերուն մէջ դրուած յաւիտենական սիրոյ նամակներ են անոնք, որոնց զգլխիչ բոյրը կը հոտոտէ ան, զորս կը շօշափէ, կը բանայ՝ իր հոգին լեցնելու համար անոնց զգայնոտ յուզմունքովը, — կը ծալլէ զանոնք ըստ կամս, ու կը թաքցնէ իր կուրծքին մէջ, սրտին վրայ, հո՛ս...

Աճճիկ.— Եթէ բարեկամութեան համար է, ահա՛ այդ ձեռքը, քեզի կ'երկնցնեմ զայն: Վերջապէս, ե՛ս ալ իրաւունք ունիմ անսալու սրտիս ձայնին եւ ինքզինքիս չի թոյլատրելու որ ան սայթաքի ու իյնայ՝ հեշտօրէն սահելով՝ աղուոր խօսքերուդ ծաղիկներուն վրայէն՝ որոնց փետտուած թերթերը կը ցանես քայլերուս տակ: Ո՛չ բարեկամ, — մի՛ խարուիր իմ շնորհներէս, որոնք պատրող երեւոյթներ են քեզի համար: Սէր չկա՛յ մէջս, չկա՛յ կեանք, կի՛ն չե՛մ ես՝ եթէ ոչ անոր համար՝ որուն սիրտը կը տրոփէ հայրենիքի սիրովն եւ որուն կեանքը աղօթք մը, ուխտ մը եւ նուիրում մըն է, ցաւով ու տառապանքով չինուած Հայուն գոյութեանը:

Շաւարս.— Պատրանքներ՝ են ատոնք:

Աճճիկ.— Վաղուան իրականութիւններն են ատոնք: Կը մոռնա՞ս այն կիները, մե՛ր քոյրերը, որ իրենց պատին ու ցեղին անունը փրկելու համար, զաւակնին գրկած վար կը զահավիժէին ժայռերէն՝ դէպի մահ: Պատիւի եւ անձնազոհութեան այդ ոգին է որ կ'արթննայ ահա՛ խոնարհ յարկերու տակ, տկար աղջնակներու հոգիին մէջ. ան կը զօրանայ, կ'աճի, արմատ կը ձգէ, ծիլ կ'արձակէ ու կը բացուի տոհմալին կեանքին մէջ՝ եւ սիրուէին կ'ըլլայ, զթութեան քոյր, կուլաց, կը տառապի, կը զոհուի, կը ներշնչէ ու կը պահպանէ, եւ դուք երիտասարդներդ, օտարներու կեանքին ոսկի ցոլքերէն հրապուրուած,

կ'անդոսնէք այս արցունքող ոչոր որովհետեւ՝
լուկ Հաճոյք չէ ան:

Շաւարս.— Ինչքա՞ն հեռու ենք իրարմէ: Յը-
նո՛րք, օրիորդ, երբ տոհմային զգացումը այնքան կը
զօրանայ որ մոլեռանդութիւն կ'ըլլայ, որ հոգիներ
կը կապտէ եւ կեանքեր կը դոհէ, — երջանկութիւնը
կը սմբի ձեր բոցավառ երազներուն կրակին մէջ,
ինչպէս Հասուն պտուղ մը կը չորնայ ամրան արեւին
տակ: Բայց ըսէ ինծի, ի՞նչ բան կը ներշնչէ ձեզի
այս երազները:

Աննիկ.— Այն անպարտելի ուժը որ ազատ կեան-
քին մէջ մտնելով կը պոռթկայ երբեմն Հրաբուխներու
նման այրելով ու լափելով — անոր անունն է՝ չեղա-
փոխութիւն, որուն բռնութենէն կը ծնի կեանքը, ա-
զատութիւնն ու ճշմարտութիւնը: Անոր, այս յեղա-
փոխութեան անունովն է որ մենք կը խօսինք, որով-
հետեւ կը Հաւատանք որ, ինչ բարիք որ մտած է կեան-
քին մէջ, ծնած է այն Հողէն՝ զոր պարարտացուցած
են իրենց արիւնովն ու արցունքով՝ յեղափոխութեան
եւ ազատութեան մարտիրոսները:

Շաւարս.— Մոլեռանդութիւն:

Աննիկ.— Հաւատք:

Շաւարս.— Ի զո՞ւր, այդ Հաւատքը զիս չի՛
ներշնչեր:

Աննիկ.— Ի՞նչ են այն կնոջական գեղեցկութիւն-
ները՝ բաղդատմամբ այս տառապող եւ ստեղծող Հա-
ւատքին գեղեցկութեան, զոր կը քամահրէ՛ք՝ պաշտե-
լու Համար Համբոյր մը, Ժպիտ մը, — ցնորքնե՛ր:

Շաւարս.— Ասո՛նք են մեր աստուածները:

Աննիկ.— Ասո՛նք են ձեր մոլորութիւնները:

Շաւարս.— (կատակով) Հանճարը որ մենք ու-

նինք գեղեցիկը պաշտելու՝ սատանային պարգեւն է.
ասոր Համար կը մոլորինք:

Աննիկ.— Ճշմարիտ Հանճարը բարի է. ան կը
Հաւատայ, կը տառապի ու կ'ստեղծէ: Եկո՛ւր, քեզի
ցոյց տամ կեանքը եւ անոնք՝ որ կը տառապին, ու
պիտի տեսնես թէ երջանկութիւնը տառապանքով կը
յայտնուի: (կը մեկնին)

ՏԵՍԻԼ Գ.

Նոյն վայրը

Ներս կը մտնեն Աւագեան եւ Շաւարս խօսակցե-
լով:

Աւագեան.— Ես աղջիկս լաւ կը ճանչնամ, տը-
ղա՛ս, — այն չամառ դաղափարապաշտութիւնը, ո-
րով ես կեանքը մոռցայ, ինծի հետ չի ցնդեցաւ. Ան-
նիկ Ժառանգեց դայն... եւ կը սոսկամ, որովհետեւ
անոր ուժը անկործանելի է. անոր սէրը կարմիր ա-
րիւնին մէջ անցած է իրրեւ անջնջելի ոգի, ինչպէս
բուրումներու հեղուկին մէջ կ'անցնի ծաղիկի մը
խնկաւէտ հոտը: Եւ յետոյ, կը տեսնե՞ս, այդ իտէալի
սէրն իսկ, ճիշդ անոր Համար որ աղջկանս էութեան
մասն է կաղմեր, իմ ալ կեանքիս մասը կը դառնայ.
արիւնի կապը եւ Աննիկի վրայ շռայլած խնամքնե-
րուս այնքան զօրաւոր կապը՝ հոգեկան է. Հարուա-
ծել անոր Հաւատքը, ջնջել իր մէջ ոգին, իր երազող
երեւակալութիւնը, իր լուզող սիրտը, պիտի նշա-
նակէ նաեւ նոյն Հարուածով փճացնել իմ սիրտս եւ
ջնջել իմ ալ կեանքս:

Շաւարս.— Իրաւունք ունի՞ք. բայց ե՞ս՝ ի՞նչ պիտի ըլլայ իմ բաղդս:

Աւագեան.— Հոն՝ ուր չէ կարելի հարուածել, հարկ է դարձանել: Աննիկի հոգին բոցավառելու պատրաստ նիւթի մը կը նմանի որ պայթելու եւ հրդեհելու համար պէտք ունի կայծի մը, դո՛ւն եղի՛ր այդ կայծը, Շաւարս, եւ քու սէրդ թող դայն վառէ՛: (պահ մը յուսահատ կը նայի Շաւարսի) Ի՞նչքան տկար ենք երկուքս ալ՝ ծեր ու երիտասարդ՝ կարծես պարպուած ենք. հաւատք չկա՛յ, կորով չի կա՛յ...

(Դուրսէն ոտքի ձայներ. Աննիկի ծիծաղը. Վահէի հետ ներս կը մտնեն: Աւագեան եւ Շաւարս քովի սենեակը կը քաշուին:

Վահէ.— Ահա՛ հանգրուան հասանք: Գիտե՞ս, Աննիկ, ի՞նչքան դորովի՛ է քեզ մօտ դտնուիլը: Գու նաշուածքդ մանուկի մը անմեղ անհոգութեամբ սըրտիս խօլ բոցերուն հետ կը խաղայ. գիտեմ թէ իմս ես. բայց կը վախնամ... կը վախնամ որ իմ բոցերուն ծուխը՝ այդ անմեղօրէն դրօնող ակնարկներուդ առջեւ փակէ, մեր ոսկի երազներուն, մեր խնկոտ հաւատքին եւ մեր հարուստ յոյսերուն հորիզոնը: Կը վախնամ... որովհետեւ երջանիկ եմ, ու խօսքը մատնիչն է այս վախին՝ զոր չի կրնար պարտկել:

Աճճիկ.— Ուրեմն լռենք. լռութիւնը սնունդն է հոգիին:

Վահէ.— Ո՛չ, դուն համակ երգ մըն ես եւ իմ հոգիս կ'ուզէ ըմբոշխնել քու նուագիդ հնչտանքներուն մէջ՝ մեր հայրենի սարերէն սահող գեփիւտներու մեղեդիին, մեր Ծիրակի անուշ առուակներուն զրուարթ կարկաչը, մեր Արարատի դաշտերուն մէջ հընչող շինական սրինգներուն հովուերգութիւնը: Դուն

պատկեր մըն ես, եւ իմ աչքերս կ'երազեն քու դէմքիդ վրայ տեսնել՝ նմանութիւնը մեր դիցունհիներուն, Անահիտին մաքուր պարկեշտութիւնը եւ Տարօնի Աստղիկին գեղեցկութիւնը: Դուն հայրենիքն ես ինծի համար եւ քու մէջդ կը պաշտեմ մեր աղջնակներուն բոլոր շնորհները. դուն սիրուհի ես եւ մեր տոհմին խորունկ ու ջինջ ակերէն բղիթած մեզի կուգաս եւ քու համբոյրներուդ մէջ կ'երազենք ծծել անոր անմահ կեանքին նեկտարը. դուն քրմուհի ես եւ բնազդաբար, անցեալին փառաւոր ներշնչումները մեր հաւատքի հուրին վրայ թափելով, յաւէտ վառ կը պահես վեստեան կրակը մեր հայրենի սէրերուն... Ո՛վ սիրուհի՛, երբ գըքզ կը սիրեմ, — կը սիրեմ իմ մայրս, իմ քոյրերս, իմ օճախս, իմ գեղս, իմ հայրենիքս, ամէն ինչ՝ որ այնքան նուիրական է ինծի եւ այնքա՛ն անքակտելիօրէն կապուած է իմ էութեանս հետ: (Իրեն կը քաշէ դայն եւ կ'ուզէ համբուրել)

Աճճիկ.— (ձեռքը դնելով Վահէի բերնին վրայ) Ո՛չ, ո՛չ, սիրոյ համբոյրը մահուան օժուճն է: Մենք կ'ուզենք ապրիլ, մենք կ'ուզենք դոհուիլ, կ'ուզենք յաղթել — չաղթել մեր բռնութեան, յաղթել մեր սէրերուն, ըլլալ ժան Տարքներ եւ վարել Ժողովուրդը ազատութեան. համբոյրը մեր սէրին հաշտութիւնը պէտք է ըլլայ տոհմային սէրին հետ. անիկա պիտի ըլլայ հաղորդութիւնը մարդուն եւ հայրենասիրութեան եւ կնքէ մեր դաշինքը՝ ազգային կեանքի գերագոյն արտայայտութեան եւ ազնուագոյն իշխանութեան հետ՝ որ հայրենիքն է:

Վահէ.— անկէ միայն մեր կեանքը կ'առնենք: Եկո՛ւր, մեր անուրջներուն խառնենք կտոր մը իրականութիւն. ո՛վ Աննիկ, հայրենասիրութիւնը սիրոյ վրայ է հիմնուած. եղբայրասիրութեան գերազանց

արտայայտութիւնն է ան. եկեղեցի, եւ թող մեր սէրին մէջ ապրի մեր արիւնէն եւ ամիւնէն վերածնող մեր փառաւոր ցեղին սէրը — աւանդական ոսկի փիւնիկին նման: Բարով մնաս, սիրուհի, եւ թող վաղը՝ մեր յոյսերուն արշալոյսն ըլլայ:

Աճճիկ. — Երթաս բարով (ձեռքով համբոյր մը կը խրկէ եւ անոր հետեւելով դուրս կ'ելլէ:)

Կը մտնեն Աւագեան եւ Շաւարշ:

Շաւարշ. — Կը սիրեն զիրար. երազող սէր մըն է աս: Ցնորքներով կ'ապրին եւ պատրանքներու դէմ կարելի չէ պայքարիլ:

Աւագեան. — Դո՞ւն ես այսպէս խօսողը. դուն որ դրական ես եւ զինքը կը սիրես. դուն որուն վրայ յոյսս դրեր եմ որպէսզի աղջիկս ազատես այդ խենթին ազդեցութենէն:

Շաւարշ. — Կուզեմ կռուիլ. սիրոյ իրականութիւնն ալ վերջապէս իրաւունքներ ունի եւ կը զինէ մեր մարմինը, կը նորոգէ մեր արիւնը, կը պրկէ մեր ջիղերն ու մասնները պայքարելու համար աներեւոյթ ուժերու դէմ՝ որ խտէալներու անունով կը գրաւեն անփորձ հոգիները:

Աւագեան. — Այժմ մարդու պէս կը խօսիս: Մենք կը սիրենք. սէրը նախանձոտ է, ուրեմն խորամանկ է եւ խարդախ: Առաքինութեանց եւ ոճրագործ չարիքներու խառնակ աղբիւրն է ան, որ յաւէտ կը հոսի մարդկութեան մէջէն: Սէր եւ ճշմարտութիւն... երկուքն ալ տառապանք կը ծնցնեն, երբ մարդոց մէջ միասին վը յայտնուին: Հա՛րկ է թաքցընել ճշմարտութիւնը եւ ցուցադրել սէրը: Ահա՛ այս սէրն է որ իրաւունքին կը տիրանայ, տղա՛ս: Այս սէրն է որ զեղուն հոսանքին տակ կը ծածկէ կեանքին բոլոր տգեղութիւնները եւ անոր անարատ շողին քով,

ճշմարտութիւնն իսկ անգոր կը մնայ սեւութիւնները քողարկելու համար: Շաւարշ, կտոր մը քաջութիւն ունենանք սիրելով, եւ ծածկենք մեր բուն մտածումը. քողարկենք մեր անկեղծութիւնը:

Շաւարշ. — Ո՞ր աստուածը կրցեր է երջանիկ ապրիլ փառքի ողիմպոսին վրայ՝ առանց սիրոյ. եւ ի՞նչպէս կուզէ որ ես երջանկութեան բարձունքներն ելլեմ՝ մինչդեռ իմ սէրիս առարկան վար կ'իջնէ Ժողովրդային խոնարհութեան մէջ: Հարկ է իրեն հետեւիլ, այնպէս չէ՞, ո՛վ հայր, հարկ է բարոյապէս ծպտուիլ, մտնել յեղափոխականի վերարկուին տակ: Եթէ այսպէս է որ Աննիկը պիտի գրաւեմ, տուէ՛ք ինձի բոլոր կեղծիքներուն դիմակները...

Աւագեան. — Ուրեմն համաձայն ենք. ձեռք տանք իրարու եւ դաշինք կապենք:

Շաւարշ. — Եւ թող ձեր կամքը սիրող կեանքիս օրէնքն ըլլայ:

Աւագեան. — Ապրի՛ս, Շաւարշ, տե՛ս, չեմ ուղեր որ աւելին խոստանաս. հարկ է հնարամտիլ՝ որպէս զի Աննիկը վերաշահինք քեզի. եթէ չի կրցար զինքը գրաւել այլապէս՝ վրադ առ բոսոր պատմութեանը արիւնոտ յեղափոխականի, անցի՛ր միւսին տեղը. թող դերերը չի փոխուին, այլ միայն դերակատարները: Յետեւութի՛ւն, տղաս, թող մեր հոգածութիւնը մեզ առաջնորդէ:

(Շաւարշ՝ Աւագեանի ձեռքը սղմելով՝ կը մեկնի)

Աւագեան. — Վերջապէս մինակ եմ ցաւիս հետ: Բայց չխաբուինք. առջեւնիս կան երկու տղաք. մէկը զոր կը սիրեմ՝ փոփոխամիտ է, անսկզբունք եւ փայլուն. միւսը՝ զոր կ'ատեմ՝ ապառաժի պէս տոկուն է, մոռլ եւ ազնիւ. մէկը կը սիրեմ՝ որովհետեւ

Հարուստ է եւ ծերութեանս հանդուժանք պիտ' ըլլայ. միւսը կ'ատեն՝ որովհետեւ անոր մէջ կը տեսնեմ աղքատ ու անձնուէր երիտասարդութեանս պատկերը, եւ կը սոսկամ մտածելով աղջկանս ապագային վրայ՝ զրկանքներով առլի: (դաշնակէին վրայ Աննիկի պատկերը տեսնելով խանդակաթ՝) — Ի՞նչքան աղուորիկ է իր ճերմակ շրջազգեստով. ի՞նչ շնորհ. քարերն իսկ պիտի մեղմանային ծաւի նայուածքներուն տակ:

Նոյնը եւ Աննիկ:

Աննիկ. — (ներս մտնելով) — Ի՞նչպէս կ'զգաս ինքզինքդ, Հա՛յր:

Աւագեան (ցուրտ) Լա՛ւ:

Աննիկ. — Վշտացած ես ինձի:

Աւագեան (յանկարծ գորովի) — Քեզի՞... ո՛չ, աղջիկս, դուն իմ ցամքած կեանքիս կորովն ես. երանի՛ թէ ընկերային զգացումները հօր ու զաւկի մէջ պատնէշ չկանգնէին: Ի՞նչ գործ ունին զաղափարները մեր սիրոյն մէջ: Անոնք իմացական գունազեղ ծաղիկներ են, որոնցմով կուզենք մեր միտքերը զարգարել եւ որոնք մեր ուղեղին մէջ թարչամելով՝ զայն կը թունաւորեն:

Աննիկ. — Մարդկութիւնը անոնցմով կը գինովնայ. կեանքը անոնց շնորհիւ կը բեղմնաւորի:

Աւագեան. — Ընտանիքներն ալ անոնց երեսէն կը քանդուին եւ Քրիստոս՝ անիշխանականներուն առաջինն եղաւ, երբ ուզեց որ մարդիկ՝ իր կրօնքին հետեւելով, զաւակը հօրմէն բաժնուէր, աչքն իր կնիկէն:

Աննիկ. — Դուն կը մոռնաս՝ թէ ընտանիքը քայքայելով՝ Աստուծոյ որդին ուզեց մարդկութիւնը շինել եւ ընդհանուրին եղբայրութիւնն իրականացնել:

Յեղերը զաղափարներու շնորհիւ միայն պիտի միանան եւ միայն ան ատեն սէրը պիտի հաշտուի, մըտածման հետ:

Աւագեան. — Ո՛չ, Աննիկ, ատոնք անուրջներ են ըսի քեզի. գիտցած ըլլաս՝ որ զաղափարները մարդս կը հպարտացնեն. անոնք բնութիւնն ու մարդկային նկարագիրը հիմնովին չեն կրնար փոխել: Եւ երբ մարդուն հիմնական բնութիւնը չես փոխեր, քաղաքակրթութիւնը՝ լո՛ւկ չպար մըն է որ կուտայ անոր վայրենի բնազդներուն: Բայց ա՛լ չպիտի խօսիմ ատոնց վրայ. առտուան լիմարութիւնը թո՛ղ անգամ մ'ալ չի կրկնուի: Ես՝ քու հայրդ եմ վերջապէս. ամէն ինչ զոհեցի քեզի համար. եթէ կուզես՝ պատրաստ եմ ուրանալ նաեւ մտաւորական ամբողջ կեանքըս ու զաղափարներս: (տխուր) Ի՞նչ երջանկութիւն տուին անոնք ինձի. ահա՛ դիս կը զրկեն նաեւ միակ ուրախութենէս, որ քու սէրդ ըմբռնանել է եւ քու բարեխառութեանդ մասնակցիլ:

Աննիկ. — Ո՛չ, ես ատիկա չեմ պահանջեր: Եթէ զաղափարներդ ուրացած չըլլայիր երբեմն, անոնք պիտի վարձատրէին իմացական եւ բարոյական հաւատարմութիւնդ:

Աւագեան (ակամայ զրգոռած) — Ի՞նչքան քարսիրտ կտրեր ես, աղջիկ, կը հաւտա՞մ, կը հաւտամ որ դուն իմ ապրող պատիժս պիտ' ըլլաս, իմ անգութ խղճի խաչթս:

Աննիկ. — Ի՞նչ ըրեր եմ քեզի, որ այդքան կծու կը խօսիս, Հայր: Ես կրնա՞մ կատակեղութիւն խաղալ: Հա՛յր, Հա՛յր, մի՛ ջանար իմ զգացումներս փոխել, եւ այն ատեն (ձայնը մեղմացնելով եւ հօրը գիրկը նետուելով) զաւակդ գտած կ'ըլլաս... նայէ՛:

Աւագեան (չուզելով յուզումէն տարուիլ) — Ո՛հ, Աննիկ, կեցի՛ր... աչքս մի՛ խփի:

Աճճիկ. (չարունակելով՝ անոր ծունկերուն փա-
րած) — Տե՛ս, ինչ աղուոր պիտի ըլլայ երբ այս-
պէս առջեւդ ծունկի եկած՝ քեզի պատմեմ իմ յոյ-
սերս ու երազներս, — կան որ, ոսկի մշուշի մէջ կը
պարուրեն միտքս եւ զիս թշուառ մարդկութենէն
հանելով կը տանին աւելի գթառատ զոհողութեանց,
աւելի խանդաղատալի մարդկութեան մը մէջ, ուր
սէրը մարդիկ կ'եղբայրացնէ: Կան որ՝ հոգիս զմայ-
լելի պատրանքներով կը բոլորեն. կան ալ որ զիս կը
վախցնեն... դուն պիտի սփոփես զիս, այնպէս չէ՞
եւ մտքս պիտի փարատես մռայլ ահերը, որոնց,
մինակ մնալով, ենթակաչ եղած եմ: Դուն պիտի ըմ-
բռնես՝ որ ինծի պէս խոնարհ հոգիները չեն կրնար
սպրիլ առանց մտածելու, հեռուն արիւնոտող մեր
քոյրերուն, որ հալածանքի մէջ, զմեզ հերոսային
մտածումներու կը հրաւիրեն (յուզուելով ոտքի կ'ել-
լէ) ահա՛ անոնց ողբը կը կտրէ անհուն տարածու-
թիւնը. կը սաւառնի աւագուտ ամայութեանց վե-
րեւ, կը հասնի հո՛ս: Արդեօք չե՞ս լսեր այդ ողբին
աղօթքը. անիկա վրէժ կը խնդրէ. հա՛յր, հա՛յր,
դուրս նայէ սա պատուհանէն եւ տես մանուկներուն
երջանիկ կեանքը: Ասոնք կ'երգեն, կը հրճուին...
(հեծկտալով) ասոնք ուրախ մայրեր ունին... մեր
մայրերը... շատոնց մեզ որր թողուցին ու մեր մա-
նուկները՝ քաղուած հասկերու պէս արեւին տակ
փոուեր ե՛ն, չորցե՛ր են (վշտալի եւ շուարած, խօլ
աչքերով հօրը կը նայի)

Աւագեան. — Աննի՛կ, ի՛նչ կայ, ի՛նչ եղար
(աղջկան առջեւ կը բանայ բազուկները որոնց մէջ
կ'իյնայ Աննիկ՝ ու կը հեկեկայ): Աննիկ, մի՛ լար,

հոգիս, — ո՛հ, պաղ քրտինք մը կը հոսի ճակտէդ...
ահա ձեռքերդ ցօղուեր են անով: (աղջիկը կը հանգ-
չեցնէ թիկնաթոռին վրայ)

Աճճիկ. — (հեռուն ցոյց տալով) Մենք որբե՛ր
ենք, եւ անո՛նք զոհե՛ր:

Աւագեան. — (դէպի հանդիսականները դառ-
ցած՝ աղջիկը ցոյց տալով) Շահու եւ պարտակա-
նութեան մէջ տատանող հայր մը՝ չաճախ անդիտա-
կից դահիճն է իր երջանկութեան:

ՎԱՐԱԳՈՅՐ

Վերջ Բ. Արարուածի

ՏԵՍԻՒ Ա.

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Գ.

Վահէ իր գրասենեակին մէջ. գլուխը ձեռքերուն մէջ կը մտածէ՝ աչքերն յառած տոմարներուն եւ թուղթերուն:

Ներս կը մտնէ Աննիկ՝ վարդադոն շրջազգեստ. ձերմակ վարդ մը կուրծքին. ձեռքը արեւանոց:

Աճճիկ.— Ի՞նչ թշուառ կերպարանք ունիս այդ Հաշիւներուդ վրայ, բարեկամ:

Վահէ.— Կրնաս իրաւամբ գլխաւ: Եւ ըսել՝ թէ այս բոլորը լանձն եմ առեր, միայն բնական ու մարդավայել ազատութիւն մը վայելելու համար: Կը տեսնե՞ս. Հիմա է որ կ'ըմբռնեմ. քանի որ իբր հանրային գործիչ անօթի մնալով պիտի քամահրուէի, ես մտածեցի անկախ ըլլալ՝ ազատ ապրելու համար... աւա՛ղ, այսօր՝ լո՛կ աշխատանքը անկարող է այս անկախութիւնն ապահովելու... ես սխալ ըրի.— Ան որ կոչուեմ մը կ'զգայ՝ թող չիտակ իր իտէպըն հետապնդէ, դառնալով նախնական մարդերու պարզութեան, անոնք մեր պէտքերը չունէին եւ կ'ապրէին երջանիկ, իրենց վայրի մեղրին խառնելով մարախներ: Որքան ատեն որ իմաստուն գործիչն իր Դիոգինէսի տակաւը չի մտներ ու ինքն իր մէջ ամփոփուելով՝ միայն լոյսին փառքն ու արեւին ջերմութիւնը չի հայցեր, իր կեանքին ամէն մէկ վայրկեանը

պատրաստ դռնուելու է խաչ մը կրելու եւ դառնութեան քացախը խմելու:

Աճճիկ.— Դուն չատ յոռետես կ'երեւիս, Վահէ, եւ ան ալ երբ պաշտօնդ բարձրացած է:

Վահէ.— Աննիկ, սիրո՛ւն Աննիկ, դուն զիս կը հեզնես. բայց նայէ, ուրախ եմ շահագործուելուս համար. եթէ ազատութենէս շատ բան կորսնցուցի, հոգիս ստացաւ զօրութիւնն ու զայրոյթը բռնութեան՝ հանդէպ շահագործողը:

Աճճիկ (կատակով) — Պարոն տնօրէն, ձեզի կը չիչեցնեմ որ դրամատան մը մէջ կը գտնուիք. ձեր խօսքերը կեղծ կը հնչեն սա պատին միւս կողմը համբուող ոսկիներուն քով:

Վահէ.— Ատոնք՝ յաւիտենական փորձիչին հրապոյրներն են մեր յաւերժական կործանումին համար... (յանկարծ ուրախ ոտքի ելլելով) Բայց ես քեզ զմայլելի կը դտնեմ ա՛յսպէս (հիացումով Աննիկի կը նայի) Ի՞նչ յիմար եմ որ կը մոռնամ թէ քանի մ'օրէն օրերա մուտքդ պիտի տօնենք: Չե՞ս կարծել որ ձեր շքեղ հրաւիրեալներուն մէջ՝ իմինս խեղճ դէմք մը պիտի ըլլայ:

Աճճիկ.— (ոտքի ելած) Անկեղծ ու կորովի միտակ դէմքը... մտիկ ըրէ՛՜ Վահէ, դիտե՞ս ինչու համար պիտի ուզէի մեծ դերասանուհի մ'ըլլալ:

Վահէ.— Անշուշտ հայ ազգը փրկելու համար չ'պիտի ըլլայիր:

Աճճիկ.— Ոչ այդպէս: Բայց հայ դիւցազնական կեանքէն ու տառապանքէն հզօր օրերա մը ներկայացնելու համար: Հսկայ ստեղծագործութիւն մը — ընդարձակ՝ ինչպէս է մեր տառապանքը, պարզունակ՝ ինչպէս է մեր շինականութիւնը, յամառ՝ ինչ-

պէս է մեր հաւատքը եւ պատկերոտ՝ ինչպէս է մեր
Հայաստանը:

Վահէ.— Հայ ազգը՝ նոր Սամսոն մը՝ որ իր քա-
ղաքակրթութեան սէրին մէջ տանջուած, իր գեղեց-
կութեան եւ զօրութեան պասպակին մէջ կուրացուած,
վերջին ճիգով մը կը քանդէ գերութեան եւ չարչա-
րանքի տունը, որուն մէջ զինք շղթայեր էին տա-
ժանակիր վաստակի: Գաղափարը ինքնատիպ է:

Աճճիկ.— (յարձակող) Արդէն ես ալ ինքնատիպ
մը չեմ, դուն կը ժպտիս, ըսէ՛, Վահէ, դուն պիտի
գրես՝ ինծի համար՝ այդ օրերան:

Վահէ.— Հարկ է ապրիլ ու տառապիլ գրելու
համար, երթալ երկիր ու նոյնանալ ժողովուրդին
հետ. ըլլալ Մովսէս մը եւ վսեմ ճակատ մը բարձրա-
ցընել դէպի ազատութեան հորիզոնները, խօսիլ՝
աստուածներու հետ՝ դիմադրաւելով հալածանքի եւ
զայրոյթի մառախլապատ ամպերը, թափանցել մու-
թը եւ հասնիլ լոյսին, ո՛հ, Աննիկ, ի՛նչքան պիտի
ուզէի ապրիլ այս երազը. բայց՝ երբէ՛ք, երբէ՛ք,
անողոք նախախնամութիւն մը որոշեր է որ Հոս մեռ-
նինք ու չի տեսնենք, գէթ ոսկի մշուշի մը մէջէն, այդ
երազներու աշխարհին կեանքը (կը տխրի):

Աճճիկ.— Կ'երեւի այսօր երգուընցեր ես տը-
խուր ըլլալ. Գիտե՞ս... քովէդ կը փախչիմ...
(ձեռքերը սղմելով) Բայց ժպտէ՛, խնդայ մէյ մը,
տեսնէ՛ք՝ կարծես պիտի լայ...:

Վահէ.— Աննիկ, չես գիտեր որքան զգուած եմ
այս անիմաստ միջավայրէն ու ինչքա՞ն կը բաղձամ
անձնութեան եւ առաքելութեան խրոխտ կեան-
քին:

Աճճիկ.— Օր մը կը դառնանք անոր, կ'երջան-
կանանք... առ ալժմ, ես եկեր եմ զքեզ հրաւիրել

տօնիս... Հարկ է բաներ կարգադրել, եկուր, կու-
ղեմ քեզ հետս ունենալ. տխրութիւնը գէշ խորհրդա-
տու է, բաժնուէ իրմէն: (կը մեկնին)

ՏԵՍԻԼ Բ.

Ներս կը մտնեն Մարգարեան եւ Աւագեան:

Մարգարեան.— Թռչունը վանդակուած է:
Բայց դեռ՝ իր կողերուն դէմ չէ զգացած երկաթ
ճաղերուն խստութիւնը: Հիմա լրսէ.— Ինչպէս ծը-
րագրեր էի. Վահէն դրի դրամատան մը գլուխը.
ինքը գործին տէր, կառավարութենէն իրր այդ
պաշտօնապէս ճանչցուած: Անոնք որ դիտէին՝ թէ
ես կ'ունակն եմ, պիտի լռեն. թուղթեր առած է զորս
ստորագրողները չեն վճարած. այս մուրհակներն ի-
րեն վերադառցուած են եւ իմ նպատակս է զանոնք
չի վճարել. քանի մ'օրէն դրամը կը կտրեմ. վտան-
գը կ'զգայ ինք. օրէնքը զինք կը պատժէ, բանտ կայ
ծալրը, կայ անպատուութիւն. փորձառութիւն չու-
նի. Հսկարա է եւ պիտի ուզէ փախուստի ճամբայ մը.
ան ատեն իրեն կ'առաջարկեմ պարտքերը վճարել՝
պաշտօնաւ որ Հեռանայ, երթայ Հեռուն, կորսուի
յօժարակամ, մեռնի ամենուն համար... Դուն համ-
բերէ եւ տես՝ թէ ինչպէս բլանը պիտի գործէ:

Աւագեան.— Բայց ատիկա հրաշալի՛ է:

Մարգարեան.— Հրաշալի՛, հրաշալի՛... ատի-
կա լոկ խօսք է. ես ալ իմ հաշիւներս ունիմ, վար-
ձատրութիւն մը, որովհետեւ, վերջապէս, ասոնք
խենթե՛ր են. ասոնց հետ խաղալը բոցի հետ խա-
ղալ է. շահս ի՞նչ է, բարեկամ.— Բայց թողունք
աս պարագան: (գուրսէն ոտքի ձայներ կը լսուին)

Ան է. հարկ է դուրս ելլել. անհրաժեշտ է որ մինակ գտնեմ զինք. շո'ւտ, շո'ւտ դուրս ելլենք (կը մեկնին) :

Կը մտնեն Վահէ եւ Աննիկ :

Վահէ. — Այժմ դիտես տխրութեանս պատճառը : Հարկ է մնալ ու կռուիլ : Կռուի՛ր. հողէ սափորին կռիւը երկաթ սափորին դէմ. Մարգարեան զիս խաբեց. հարուստը միշտ զօրաւոր պիտի յայտնուի : Կարելի՞ է սակայն՝ որ յետին աւաղակին նման բանտի եւ աղտոտութեան մատնեն զիս՝ ձեռքէս խլելու համար զքեզ :

Աճճիկ. — Ո՛չ, Վահէ, անոնք քեզ չպիտի ընկճեն : Ես՝ կողքիդ եմ, մինչեւ բանտ, մինչեւ մահ... :

Վահէ. — Ո՛վ իմ սիրունս, քու սէրդ զիս չարաացներ՝ այլ աւելի կը դատապարտէ. մարդիկ պիտի ըսեն. — Ա՛հ, սիրելուն համար դողցաւ. ի՞նչպէս կարելի է հանդուրժել որ իրենց պիղծ ձեռքերով անոնք մօտենան մեր մտերմութեան եւ սիրոյ խորանին — մեր սրտին — ու զայն ոտքի տակ առնեն... բայց տե՛ս, ատենը ուշ է. եւ պէտք է որ վայրկեան մ'իսկ յապաղիս հոս (թեւէն բռնելով զայն դուրս կ'առաջնորդէ) Քաջութիւն, Աննիկ, ես արդէն իսկ մոռցեր եմ ցաւերս ու միակ խորհուրդս դուն ես, սիրո՛ւն. Աննի՛կ, ո՛վ սիրուհի, տե՛ս, ես ուժ ունիմ եւ այս դրամի ու դաւաճանութեան ասպետները հազիւ կրնան հաւտալ՝ թէ բարոյական դիմացկունութեան ի՞նչ դանձեր կան գաղտնի պահուած չեղափոխականի մը էութեանը մէջ... գնա՛... : (Աննիկ կը մեկնի)

Վահէ առանձին :

Վահէ. — Թող սուր մը դնեն ասիս մէջ եւ ես բոլոր առնական առաքինութիւններն յարուցանեմ սրնանկացած մարդկութեան խորունկ զերեզմաններէն՝

անոր չաչիւնովը : Գործի մարդը մեռաւ իմ մէջս. ապրի՛ չեղափոխականը... (բռնեցքը կը շարժէ դէպի դրամարկղը)

Ներս կը մտնէ Մարգարեան :

Մարգարեան. — Ատ ի՞նչ խենթ ու խելառ էիք է. հիմա ալ դերասանութեան՞ ելար, տղայ :

Վահէ. — Կորսուէ՛, ստրուկ, եթէ ոչ քեզ շան պէս դետինը կը փռեմ. դո՛ւրս, դո՛ւրս, (կուգէ օձիկէն բռնել եւ դուրս նետել) :

Մարգարեան. — Ա՞ս է շնորհակալութիւնդ մարդու մը հանդէպ, որ քեզ կերակրեր է, քեզի դիրք է պատրաստեր, եւ հիմա կուգայ՝ քեզի պէս ապերախտն ու անմիտը բանտէ եւ անպատուութենէ փրկելու վերջին ճիգ մ'ընել. եկո՛ւր, յիմա՛ր մարդ, իմ սրտիս մէջ չարիք չկայ :

Վահէ. — Հեռի՛, դարչելի՛ անասուն. քու սըրտիդ մէջ թոյն կայ :

Մարգարեան. — Հերի՛ք, անմիտ. հոս ճարտասանութեան տեղ չէ. եթէ խօսք մ'աւելի ընես. սա՛պէս՝ ճիտդ կը պլորեմ. ես եկեր եմ վերջին ձեռք մ'երկնցնել քեզի. եթէ կը մերժես, ջուրին տակն ես : Մտիկ ըրէ, տղաս, դուք ձեր բոլոր բանաստեղծութեամբ չէք կրնար դրամի մարդուն հետ գլուխ ելլել : Մտիւր անոր հաշիւներուն մէջ, հետը կը հաշտուիս. հոս նայէ՛, գոնէ աս հեղ, հետդ անկեղծ պիտի ըլլամ. ահա առաջարկս : Պարտքերդ կը վճարեմ ու ազատ կ'ըլլաս. պայմանաւ որ, թուղթով լանձն առնես ասկէ հեռանալ եւ ինքզինքդ թաղել ատեն մը, մեռնիլ ուրիշներուն — մանաւանդ այդ խեղճ աղջկան համար որ գլխէ հաներ ես : Ուր ըլլալդ՝ ես միայն կը գիտնամ. երկու հարիւր տոլար ամսական. կէ՛ր, խմէ ու գրէ՛. գիրք չինէ եւ զիս գովէ, մարդ : Աստ-

ուած վկայ, հօրս հետ այսքան ֆէօմէլտ եղած չէի:
Համաձայն ենք. աղէկ մտածէ... Ի՞նչ, աչքերդ
վրաս մի՛ լարեր...

Վահէ.— Դո՛ւրս, անօրէն, ո՛վ գիտէ ի՞նչ ծա-
ծուկ մեղք կը ծնի քու սիրտն ալս պահուս. կեցի՛ր,
աս ձեռքը քեզ պիտի պատժէ... առ քու բաժինդ
(կուղէ զայն հարուածել. Մարգարեան որ միշտ
պաշտպանողական դիրք պահած էր, կը խուսափի եւ
խսկոյն դուրս կը փախչի՝ ահաբեկած: Վահէ որ կը
կարծէ թէ զինք պիտի մատնէ եւ ոստիկաններ պիտի
գան) — Թող գա՛ն, եթէ ճշմարտութիւնը անկարող
է իր իրաւունքը շահելու, բռնութեան լեզուն աւելի
հոսիկու ախոյեան պիտի ըլլայ արդարութիւն ստա-
նալու համար. կեղծիքը միշտ եւ միայն ուժէն է վախ-
ցած: (Դուրսը մտիկ կ'ընէ. լռութիւն կայ) Բայց ան
չպիտի համարձակի մատնել. աչո՛, դրամի մարդը
զօրաւոր է, միշտ գաղտնի գործելով, ծածկուած նը-
պատակներուն համաձայն բարիք ու չարիք ընելով
(յուսահատական շարժումով դուրս կ'ելլէ»)

ՏԵՍԻՒԼ Գ.

Ներս կը մտնէ Մարգարեան ետեւէն քաշելով Ա-
ւագեանը.

Մարգարեան (տոգոյն եւ շնչասպառ) — Քեզի
ըսի. կրակին հետ խաղալ չըլլար: Ես աս տղան չէի
ձանչցած. ի՞նչ խելօք ու համեստ կ'երեւար. ա՛ղ-
բար, շիտակն ըսե՛մ. ես ասանկներէն կը վախնամ.
Ես աս գործէն վաղ կ'անցնիմ: Եւ յետոյ, ամէն մարդ
գիտէ որ ես զինք գործի դրի. ես էի գործին տէրը:

Աւագեան.— Ի՞նչ ալ շուտ կը յուսահատիս,
մա՛րդ:

Մարգարեան.— Իմ տեղս դուն ըլլալի՛ր... Ե-
թէ համոզուէր ու հեռանար ասկէ, գործին մէջէն
վերցուցած կ'ըլլայի ինծի աննպաստ առաջին վկան
եւ փախուստը մէջ բերելով՝ դատարանին կը ցուց-
նէի՝ թէ դրամս առնելով կծիկը դրած է: Հիմակ,
հարկ է վճարել եւ աս յիմարութիւններէն վաղ անց-
նիլ:

Աւագեան.— Մտածէ՛ հեղ մը. խե՞ղք է աս խեն-
թը ազատ թող տալ. մանաւանդ հիմա՝ որ ճանկեր-
նուս մէջն է:

Մարգարեան.— Պարապ խօսք չուղէր. բնա՛ւ
գործիս չի դար որ անունս դատարան քաշկուտուի.
Հա՞ն ինչ է. ես այս բոլորն յանձն առի նպատա-
կով մը. եթէ ծրագրիս մէջ մտնես... տղան փճա-
ցա՛ծ է:

Աւագեան (որ կ'սկսի մտահոգուիլ) քեզ չեմ
հասկնար...

Մարգարեան.— Աղջկանդ համար... ինձմէ ա-
ղէկ մա՞րդ պիտի դտնես:

Աւագեան.— Աղջի՛կս, քեզի՞. կատա՞կ կ'ընես՝
ա՞տ տարիքիդ:

Մարգարեան.— Աւելի լաւ:

Աւագեան.— այդչափ լկտի ըլլալդ չէի գիտեր:

Մարգարեան.— Հէ՛ հէ՛... դո՛ւն ալ աս տղաք-
ներուն պէս լեզուազարութեան ելար: Կը կարծէի՞ր
որ հարսնիքին ծախքը ես պիտ' ընէի, որպէս զի կը-
նիկն ալ ուրիշ մը առնէր:

Աւագեան (ակոյնները սղմած) — Գլուխդ ուտէ
դրամդ (կուղէ մեկնիլ)

Մարգարեան.— Կատակը մէկդի. ալսօր բոլորդ

ալ յիմարցեր էք. վաղը նորէն կը տեսնուինք. երթաս բարով:

Աւագեան.— Կը տեսնուինք. (սպառնական) դեռ ուժ կայ այս ծեր կմախքին մէջ:

Մարգարեան.— Տե՛ս, բարեկամ, քանի մ'օրէն աղջկանդ տօնին կանչուած եմ. միտք ունիմ Աննիկի հետ խօսիլ, կ'սպասեմ որ խոհեմ գտնուիս...

Աւագեան.— Դուռն իմ սեմէս ոտք ներս չպիտի կոխես, ոչ քանի մ'օրէն, ոչ յաւիտեանս:

Մարգարեան.— Ես պիտի դամ, եւ եթէ չի դամ իսկ, քու սիրական Շաւարշդ բռնի ներս կը բերէ զիս. զարմանալու բան չկայ. ադ տղան որ ամէն մարդ Հարուստ կը կարծէ, այդ տաղանդաւոր բանաստեղծն ու սալօններու զարդը՝ իմ մարդս, իմ ինչքս, իմ սեղանէս կերակրուող ծառաս է, կը հասկնա՞ս: Հիմա՝ ո՛ւր կ'ուզես հոն գնա՞լ:

Աւագեան. (ինքզինքէն ելած) — Դուռն կը ստես. Աստուած՝ միկայ, կը ստես դուն:

Մարգարեան (արհամարհանքով) Գնա՛ բանդ. չիմա՛ր մարդ. դուն գործէն ի՞նչ կը հասկնաս. Հիմա նստէ հոսա եւ մտիկ ըրէ.— Շաւարշ.— բայց չե՞ս տեսներ որ անոր հայրն ալ ես մարդ ըրեր եմ. Շաւարշ... նայէ՛ մարդ, ես չե՞մ զինք սալօններու մէջ խոթողը, որպէս զի իր տաղանդը զիս գովելու գործածէ. երեւնամ բարերար, ըլլամ աղգին մարդը. անիկա իմ կենդանի ուժըլամս է: Խոշոր աչքեր մի՛ բանար. աս ճշմարտութիւն է:

Աւագեան (լուսաւորուած) Կ'ըմբռնեմ. եւ դուն զինք տունս խրկեցիր՝ որպէս զի իրմով քեզի քաշես աղջիկս, դուն սի՛նիքոր. բայց չի լաջողեցար. դա՛-դան, ա՛հ, դուն դարձեալ կը ստես. Շաւարշ կը սիրէ իմ աղջիկս. կեղծաւոր, ան քեզի չէ հնազանդած,

աւա՛ղակ, բայց դիտցած եղիր՝ որ պիտի պատժեմ քեզ: (կը մեկնի սպառնալիք)

Մարգարեան.— (ծիծաղելով) Հա՛, Հա՛, Հա՛, սա խռճածին նայեցէք:

Ներս կը մտնէ Աննիկ:

Աննիկ.— (առանց նշմարելու Մարգարեանի շփոթութիւնը) — Կարելի՞ է ձեզ հետ տեսնուիլ կարեւոր խնդրի մը համար:

Մարգարեան.— Ա՛հ, օրիորդ, ի՞նչ մեծ պատիւ է որ կ'ընէք ինծի: Հաճեցէք նստիլ (անստոյգ) ձեր հօրը չի հանդիպեցա՞մ:

Աննիկ.— Հո՞ս եկած էր:

Մարգարեան.— Ճիշդ հիմա մեկնեցաւ. խեղճը շատ նեղուած կ'երեւի ատ անխոհեմ վաճէին համար:

Աննիկ. (հեգնական) Անտարահոյս ձեր պարտքը պիտի կատարէք՝ զայն աղատելով:

Մարգարեան (քմծիծաղով) Ատ չէ ճիշդ խնդիրը.— Ձեր հայրը կ'ուզէ որ ատ տղան կորսնցնեմ... Բայց ես կը խղճամ վրան:

Աննիկ.— Հա՞յրս զայն փճացնել կ'ուզէ. ուրեմն՝ հա՞յրս է որ ձեզի ներշնչեց այս դիւային դաւաճանութիւնը. բայց ըսէք, դուք պիտի ազատէ՞ք զայն:

Մարգարեան.— Ձեզի ոչինչ կրնամ մերժել, հերիք է որ հրամայէք:

Աննիկ.— Արդարութեան սէրը ամէն նկատու-մէ վեր ըլլալու է:

Մարգարեան.— (թերահաւատ) Այո՛, այո՛, այնպէս կ'ըսեն. բայց մենք կեանքէն տարբեր բան սորվեր ենք: Սակայն նախ թոյլ տուէք որ ձեր օրերա մոտքը շնորհաւորեմ. ի՞նչ յաջողութիւն, եւ ի՞նչ չնորհ, ի՞նչ հրապոյր, օրիորդ, կ'աղաչեմ,— թող

տուր որ՝ ես ալ բան մ'ըլլամ այդ չաջողութեանցդ մէջ:

Աճնիկ. (դրդուած ալ պաղարիւն) — Դուք շատ եռանդուն կը թուիք եւ բնաւ չէք նմանիր այն չարագործ վաշխառուին որ երեւակայած էի՝ ձեր գործքերէն:

Մարգարեան. — Ատ չարիքը ճիշդ քեզի պէսներուն համար եմ գործեր. նայէ՛, անիկա սա միլիոններն է շահած այսօր:

Աճնիկ. (հեզնող) դուք ՓԼԵԲԵ ալ չէք խորշիր կ'երեւի:

Մարգարեան. — Հոգի՛ս, ինչո՞ւ կը ծաղրես, դուն իմ երջանկութիւնս ես, իմ կեանքս ես, — դուն միթիթարանքս պիտի ըլլաս: Նայէ՛ սա հարստութեան վրայ. հրամայէ եւ ամէնը քուկդ կ'ըլլայ:

Աճնիկ. (հեզնական) Ես այդքան ազա՛հ չեմ. ինծի կը լանձնէք միայն ինչ որ պարտական էք Վա՛հէի:

Մարգարեան. — Ի՞նչու այդպէս կը խօսիս, հոգիս, — քեզ գործնական աղջիկ կը կարծէի. կեցի՛ր, մի՛ բարկանար, մի՛ երթար. դուն հանճար ունիս, բայց ատիկա բաւական չէ քեզ մեծ դերասանուհի ընելու համար. քեզի հարկաւոր է պաշտպան մը՝ որ քեզ պճնէ ու հրապարակ հանէ:

Աճնիկ. — Պարո՛ն, դուք ամէնալ չ'դիտէք. տարրական քաղաքավարութիւնը կը պահանջէ որ անմեղ աղջկան մը արժանապատուութիւնն չարդէք: Ես բընական պաշտպանս ունիմ, հայրս է ան:

Մարգարեան. — Խեղճ հայրդ. երանի՛ թէ կրնար. տե՛ս, ե՛ս միայն կարող եմ իշխաններու դուռը բանալ քեզի. հրամայէ եւ ահա ոտդդ կուգան Ա՛-

մերիկայի մեծատունները, բանաստեղծներն ու քաղաքագէտները:

Աճնիկ. — Դուն ստրուկ արարած մըն ես, եւ յայտնապէս առիթ կը փնտռես որ ամօթդ երեսիդ նետեն:

Մարգարեան. — Բարկանալու ի՞նչ կայ, աղջիկս:

Աճնիկ. — Ես եկեր եմ զոհդ ճանկերէդ խլել տէ՛ն գնով, կ'ըմբռնե՞ս, ամէն գնով:

Մարգարեան. — Անհիկ, մտածէ վիճակիդ վրայ, քեզ աւելի խելացի կը կարծէի. նայէ՛՝ աղքատ ես ու չպիտի կրնաս մեծ դիրքի հասնիլ. բոլոր նմաններդ ալ անցեր են փորձութեան ճամբէն՝ որ յաջողութեան կը տանի. ուղես չուգես՝ դուն ալ պիտի անցնիս անկէ: Եկո՛ւր, դուն միւսներուն ոչ ճարպիկութիւնն ունիս, ոչ երեսը: Ինծի նայէ՛ սիրունս, դուն պիտի երթաս կեանքդ անօթիի մը հետ կապելով՝ տաղանդդ փճացնել:

Աճնիկ. — Եւ կը կարծէ՞ք որ փառքի համար աղջիկ մը կը հանդուրժէ...

Մարգարեան (սրտնեղ) Ուզէ՛ չուզէ՛ պիտի ընէ:

Աճնիկ. — Որ իր սիրտը ճզմէք, իր պատիւին հետ լրօրէն խաղաք, իր սիրահարը տիղմի մէջ թաղէք, հալրը խարելով կոյր գործիք դառցնէք ձեր մեքենայութիւններուն: Ո՛չ պարոն, կ'ատեմ ձեզ բոլոր սրտովս...

Մարգարեան. — Լա՛ւ նշան է, կին մը սիրելի առաջ ատելով սկսելու է:

Աճնիկ. — Ես կը թքեմ թու ոսկիներուդ վրայ՝ որ խեղճերու արեան ու արցունքին զինովն են դիզուած:

Մարգարեան. — Զգուշացի՛ր, անոնք կրնան քեզ

վանդակէդ գրկել ու օքերայիդ դռները փակել տալ:

Աննիկ.— Պարո՛ն, դուն զիս չես կրնար գրգռել. անկեղծ ըլլանք. դուն գործի մարդ ես եւ առանց շահի տեղէդ չես շարժիր:

Մարգարեան.— Իրաւունք ունիս. դուն քաջ աղջիկ կ'երեւիս. կը տեսնեմ որ հետդ խաղալ չ'ըլլար. ասի գործ է. տուող տուողի...:

Աննիկ.— Լի՛րբ:

Աւագեան.— Ուրեմն՝ երթաս բարով:

Աննիկ.— Օ՛հ... (ձեռքը ճակտին կը դնէ. կարծես պիտի իյնայ. բայց ցամբարար դուրս կը քալէ:)

ՎԱՐԱԳՈՅՐ

Վերջ Գ. Արարուածի

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Դ.

ՏԵՍԻԼ Ա.

Աւագեանի տունը. կը մտնեն Աննիկ եւ Վահէ.

Վահէ.— Վերջին համբոյր մը, սիրուհի՛, որ պիտի միւսնէ շրթունքներս՝ այն նուիրումին համար՝ որուն ուխտեալ զինուորը՝ երկիր կ'երթամ: Աննի՛կ, մեր սէրն աննիւթացաւ. անիկա իմ ներշնչումս պիտ' ըլլայ՝ չեղափոխական կեանքի պայքարներուն մէջ, ուր կ'երթամ: Ես յաղթուեցայ առուտուրի մարդէն. ու կ'շտապեմ հոգիս մխրճել — իբրեւ զով ու ջինջ աւագանի մը մէջ — զազաւարական կեանքի մը ծոցը:

Աննիկ.— Ո՛հ, ո՛հ, այդպէս մի՛ խօսիր. դուն չպիտի երթաս. դուն զիս կը մեռցնես: Նաչէ՛, Մարգարեան կը յօժարի զքեզ ազատ ձգել, պաշմանաւ որ հեռանաս: Դուն զիս չ'պիտի լքես. դուն իմ պաշտպանս ես, հայր չունիմ, նեցուկ չունիմ, բոլորն ալ մոռցեր են զիս. Վահէ՛, Վահէ՛, եթէ հարկ է երթալ՝ երթանք միասին, երթանք գուլումի երկիրը: Կը տեսնե՞ս, ես զօրաւոր եմ, կ'ուզեմ կռուիլ. կ'ուզեմ իշնալ կողքիդ:

Վահէ.— Աննի՛կ, կը յիշե՞ս այն երազը զոր միասին ապրեցանք: Ես հայ կեանքը պիտի ապրէի եւ դուն իմ տառապանքէս ու սէրերէս ծնած վսեմ երգ մը պիտի երգէիր՝ օտար մարդկութեան սիրտը յու-

զելու համար: Հոս է քու անձնուիրութեան ասպարէզդ. երգէ, յուզէ, ներշնչէ, եղիւր Հայաստանի դաշտերուն ծաղիկը եւ գլուխները թող բռնուին քու բուրումիդ արբշիռէն. փալչէ արագածի արեւին նըման եւ թող սառ սրտերու ձիւնը հալի շողերուդ տակ:

Աճճիկ.— Աւա՛ղ, քու շէշող պարապ կը հնչէ, բարեկամ. քու սիրտդ բղքառած է ու ողբը կը հոսի անոր բերաւոր վերքերէն. ինչո՞ւ ինքզինքնիս կը խաբենք: Սիրոյ իրաւունքը տիրական է... զիրար սիրեցինք մեր մատաղ տարիքէն. մեր համրոյրներն այնքան իրար խառնուած են, որ, քու սէրիդ ցօղոտ մեղրն է որ կը հոսի շրթունքներէս: Մեր կուրծքերն այնքան բաղխած են իրարու, որ քու հոգիիդ արձագանքը շարունակ կը լսուի սրտիս լուրի խոռոջներուն մէջ: Վաճէ՛, իմ Վաճէս, դուն չես կրնար խլել ինքզինքդ ինծմէ, առանց բաժնուելու քու կեանքէդ իսկ:

Վահէ.— Ո՛վ անուշ խօսքը սէրին,— աչո՛, ես կ'ուզեմ մեռնիլ... առանց քեզի:

Աճճիկ.— Ուրեմն... ապրէ՛ ինձմով: Մենք զիրար չի խաբեցինք. բան մը կ'աչ մեր մէջ սէրէն ալ զօրաւոր, նուիրման սէրն է ան տառապող հայրենիքին,— եւ դուն այն ատեն միայն իրաւունք պիտի ունենայիր կնոջ մը սէրը քամահրելու, երբ ան քեզ կը դառցնէր հայրենիքիդ սէրէն: Բայց ես՝ քու ներշնչումդ պիտի ըլլամ ազատութեան պայքարին մէջ. մեր սէրը՝ կիրքով եւ իտէալով է շինուած. անիկա կը նմանի Հեքեթներու աղբիւրին՝ որ մեղր ու կաթաղ միասին կը հոսէր:

Վահէ.— Քու խօսքերդ զմոռսով ու հալուէով են շաղւաղած, անոնք պիտի օծեն ու թարմ պաճեն իմ

հաւատքս, ո՛վ Աննիկ... այլ ես կը վախնամ... կը վախնամ սէրէս... հոգիս՝ տեսնելով տառապանքի մուկը որ կը տարածուի աչքերուս առջեւ, կ'ուզէ քեզ մօտը պաճել — այն երկնային ճամբորդին նման, որուն ըսին Էմմաուսի սիրուհիները,— մուկը կոխեց ահա, մեր մօտ մնացէք այս իրկուն... Հոն՝ ուր կ'երթամ, դուն չես կրնար ինծի հետեւիլ... բայց դուն պիտի դաս, սէրս... պիտի դաս՝ սահող զեփիւռներու բաց թեւերուն վրայ, թռչուններուն պէս հրապուրուած ջերմութենէն — հոսող արիւններու ջերմութենէն:

Աճճիկ.— (կառչելով) Ո՛հ, պաճ մըն ալ, վայրկեան մըն ալ, եւ ահա մուկը պիտի իջնէ մեր վրայ... Վաճէ՛, իմ Վաճէ՛ս, կեցի՛ր, ահա կուգամ.— թող իմ սրտիս դադանի ուժերը քեզ բռնեն, քեզ պաճեն. օ՛հ... (կը հեկեկալ)

Վահէ.— Դուն կուլաս. վիշտը ծանր մանեակ մըն է սրտին մետաքս թելէն շինուած ու արցունքները մարդրիտներ են որ մէկիկ մէկիկ կը թափին անկէ, կը թեթեւցնեն սիրտը... Յետեւութի՛ւն, սիրուհի, եկո՛ւր, (իրեն կը քաշէ եւ համբուրելով) — Տիեզերքի բոլոր ուժերէն եւ կեանքի բոլոր գեղեցկութիւններէն դուն ես, սիրուհի, կի՛նն է՝ որ մեզ կը մօտեցնէ հայրենիքին... (կը մեկնի)

Աճճիկ.— Գնա՛ց... լմնցա՛ւ... ճրագը՝ որ մտերմութեանս խաւարը լուսաւորած էր այս ցուրտ միջավայրին մէջ, մարեցաւ... (տխուր եւ յուսահատ տեսարանէն կը քաշուի)

Կը մտնեն նախ՝ Աւագեան, վերջը Շաւարշ Քերթոզեան:

Աւագեան — (զայրացկոտ) — Լաւազոյնները գացին, ու գէշերն անոնց տեղը կը դրաւեն...

Շաւարշ. — (զարմացած) Ձեզ չեմ հասկնար...

Աւագեան. — Վե՛րջ կեղծաւորութեան. դիմակները վա՛ր:

Շաւարշ. — Դուք զիս կ'անարգէք. եւ ես ոչինչ բրած եմ...

Աւագեան. — Կրնայի քեզ վռնտել այս տունէն. կ'ըսեմ միայն՝ որ ներկայութիւնդ ալլեւս բաղձաւի չէ:

Շաւարշ. — Բայց, ի սէր ձեզի նուիրական եղող բաներուն, ի՞նչ է պատահեր. ինչո՞ւ այս քամաւորող լեզուն:

Աւագեան. — Ձուր է պնդելը. եթէ բացատրութեան պէտք ունիս, զնա տես Մարգարեանը, որուն ինչքն ես, որուն անարգութեանց գործակալն ես, որուն փառքին ապրող ուխտամեծ ես, եւ, որուն շնական նպատակները կ'ուզես յաջողցնել, մտնելով, ա՛յս յարկին տակ, վստահող հօր մը հոգածութեան ներքեւ, մաքուր աղջկան մը պատիւին դէմ դաւելու համար... Հա՛րկ է աւելի ապացոյց... (բռն) Օ՛հ, դո՛ւն, դո՛ւն:

Շաւարշ. — Եւ այս բոլոր անարգութիւնները գլխուս վրայ կը գիզէ...

Աւագեան. — Կիրակոս Մարգարեան, դրամա-

տէր, ազգային բարերար, շնորհիւ քեզ նման խամաճիկներու, զորս շահու թելով մը ափին մէջ բռնած՝ կը գործածէ, կը խաղցնէ, որպէս զի փառաբանուի, որպէսզի ազգին մարդն ու զբաղէտներու մեկենասն երեւնայ, մինչ կը կողոպտէ ալրին ու աղքատը, մինչ կ'ատէ ժողովուրդը եւ ազգին ցաւերուն բացարձակապէս անտարբեր կը գտնուի:

Շաւարշ. — Ճշմարտութիւններ կան զորս չէ կարելի ապացուցանել: Հարուածը որ ուսիս կ'իյնայ անսպասելի էր առ նուազն. այո՛, ես ծառայեցի Մարգարեանին, բայց ո՛չ այս տանը մէջ. ո՛չ, հա՛ր ահագն ո՛չ, ես սիրեցի անկեղծութեամբ. ես մերկացայ ինքզինքս այս յարկին սեմէն ներս մըտնելէ առաջ. ահա ճշմարտութիւնը զոր չեմ կրնար ապացուցանել, որովհետեւ անկեղծ կրակէ տառերով դրուած է կուրծքիս տակ, հոգիիս խորը:

Աւագեան. — Այս չափը բաւական է. հաճեցէ՛ք դուրս ելլել...

Շաւարշ. — Ուրեմն վերջացա՞ւ ամէն ինչ. ո՛հ, հա՛յր, հա՛յր, թող զայրոյթդ չի պոռթկայ անդառնալի որոշումը. ես որ յուսացի հակառակ երեւոյթներուն, ես որ յարատեւեցի ամուլ սիրույ մը մէջ, բայց դուն չէի՞ր որ գորովի ձեռքով մը գգուեցիր փառասիրութիւններս եւ վառ պահեցիր լոյսիս բոցը, որուն վրայ, այժմ կը փչես մարող, ցուրտ շունչը անարգ քամահրանքի:

Աւագեան. — Ըսէ՛ ինչո՞ւ զիս խաբեցիր:

Շաւարշ. — Բնա՛ւ, բնա՛ւ:

Աւագեան. — Գէթ զղջնո՞ւմ մը բղխէր բերնէդ. կը ստես, վե՛րջ խաբէութեան: (ոտքի կ'ելլէ եւ դուռը ցոյց կուտայ) Դո՛ւրս: (աղմուկ դուրսը, ոտքի)

արագ ձայներ, ներս կը մտնէ Մարգարեանի ծառան, չնչասպառ)

Նոյնք եւ ծառան:

Ծառան. (Աւագեանին) — Աղա՛ս, աղա՛ս մեռա՛ւ...

Շաւարս. — Մեռա՛ւ, ո՛վ նախանձը ճակատազրբին. ու իր հետ կը տանի ճշմարտութիւնը...

Աւագեան. (ծառային) — Անարգ մարդ մըն էր եւ ինկաւ. իր բարեկամները ներքնապէս պիտի ուրախանան եւ թշնամիները՝ իրենց ողբը միացնելով՝ դիակ շահագործողներու լացին, զայն պիտի մարտիրոսացնեն: Ամէնքը պիտի խորհին՝ չարիք մըն էր անհետացաւ. բոլորը մէկանց պիտի գոչեն — բարերար մը մեռաւ: Վատութեան տիղմը լեցուցած է խաթարուած խղճմտանքներու ճախճախուտը: Կեանքը կատակերգութիւն մըն է. մարդիկ կ'ատենք եւ սակալն Հրապարակաւ կը թմբկահարենք ատելութիւնը. չարիքէն կը խորշինք, եւ, վատաբար չարերը կը փառաբանենք: (Ծառային) — Եւ ի՞նչպէս մեռաւ աղադ:

Ծառան. — Իրկուն էր, տուն եկաւ. բան չունէր. մէկէն՝ կեցած տեղն ինկաւ. չո՛ւտ բժիշկի վագեցի. կաթուած է, ըսաւ, չէ մեռած: Քանի մը ժամ վերջ ինքզինքը գտաւ. ըսաւ՝ Կարապետ, տղաս, ես պիտի մեռնիմ. գնա՛ Աւագեան բարեկամս կանչէ. — վերջը ըսաւ. — ո՛չ, մի՛ երթար. թողլիս գրիչ բեր. — չէր կրնար գրել. մէկ կողմը բռնուած էր. չարչարուեցաւ. գրեց. աս կտակս է ըսաւ. աս ալ նամակ մը՝ Աւագեանին տար (տալով նամակը Աւագեանին): Քանի մը ժամ նորէն ինքզինքը կորսնցուց. ետքը ցնցուեցաւ պա՛հ մը ու ալ չ'արթնցաւ...

Աւագեան (նամակը կարդալով) — «Բարեկամ, վերջին ժամս է. ներեցէք. Շաւարսը, Շաւարս մեղք չունի. ըսածս... սուտ էր. Աստուած պատժեց. Վահէ՛ն, Աննիկը... կտակ գրեի եմ. կը գտնէք սեղանիս վրայ... կը մեռնիմ, ա՛հ...»

— Անխուսափելի արդարութեան պատիժն է (բաղուկները կը բանայ Շաւարսի) — Եկո՛ւր, զաւակս, ճշմարտութիւնն յաղթանակեց: Երթանք (կը մեկնին):

Ծառան. — Խեղճ Վահէն, զուրպանն ըլլած... Հիմա Հոս ըլլար... (ետեւէն դուրս կ'ելլէ)

ՏԵՍԻՒ Գ.

Տարի մը ետքը. Աւագեանի տունը, նոյն շրջանակը. Աւագեանի մագերը լիովին ճերմկած են. — ձեռքը թերթ մը. —

Աւագեան (կարդալով) — «Երէկ, Պօլսոյ մէջ ձերբակալուեցաւ ծանօթ յեղափոխական Վահէ Երուանդեան, որ երկար ատենէ ի վեր կը փնտռուէր, մահուան դատապարտուած ըլլալով: Կ'ըսուի թէ Երուանդեան վտանգաւոր պետ մըն է՝ որ դաւառները կը շրջէր եւ Հայ Ժողովուրդը յեղափոխութեան կը հրաւիրէր: Իր մահը քանի մ'օրուան խնդիր է:»

Աւագեան. — Խեղճ տղա՛յ. տարբեր վախճան էր սպասուեր: (ձեռքերը շիւղելով) Բայց մոռնանք. Պէպէքը իմ Հաշոյս գործեցին. իղուր մարդիկ կը տքնին յիմարօրէն ծրագիր չինել եւ լաջողութեամբ մտահոգուիլ՝ կեանքի մէջ: Կարծես՝ ամենազէտ նախախնամութիւն մը մեր Հոգին զգալով, բարին ու չարը վ'առաջնորդէ մեր կեանքին մէջ՝ ճարտար Հո-

գատարութեամբ մը. ծայրացեղ չարիքը կը զսպուի անխուսափելի եւ անըմբռնելի արդարութեան մը շնորհիւ. իսկ ծայրացեղ բարիքը կը զոհուի՝ նոյնքան անխուսափելի ճակատադրականութեամբ մը: Բաղդը կ'երջանկացնէ միայն պարզ հանդիսատեսը. ան՝ որ պայքարին չի մասնակցիր, այլ՝ վարագոյրին ետեքաշուած կ'սպասէ, որ կռուողներն իրար ջախջախեն ու աւարն իրեն մնայ: Մուրճին ու սայլին մէջտեղ չի մնալն է իմաստութիւնը: (Ոտքի կ'ելլէ եւ մտածելով կը ճեմէ) Վաճէն ձերբակալուած, վաղը՝ կախաղան պիտի հանուի... ահա լուրը՝ որ Աննիկի ամուսնութիւնը կարելի կ'ընէ Շաւարշի հետ: Ատեն է որ քիչ մը հանդիստ ալ ես գտնեմ՝ աղջկանս բարիքին աշխատելով: Վերջապէս՝ կարելի չէ չաւիտեանս քէն պահել հարստութեան դէմ եւ Շաւարշ կտակեց Մարգարեանէն: Ի՞նչ չափեցայ աղջկանս խենթ սուգերուն մասնակցելով՝ աղջիկ մը՝ որ իր յիմարութենէն վաղ չսլիւռէ դայ: Ի՞նչ բաղդաւորութիւն, այս լուրը...

Ներս կը մտնէ Շաւարշ:

Շաւարշ.— (ուրախութիւնը դստելով) Իմացա՞ք տխուր լուրը, խեղճ Վաճէ:

Աւագեան.— Լո՛ւռ, Աննիկը չ'իմանայ:

Շաւարշ.— Սիրելի՛, պաշտելի՛ Աննիկը որ մուրեր է այդ սուգին մէջ:

Աւագեան.— Այո՛, գթա՛ վրան, Շաւարշ, վերջապէս դուն ես իր միակ բարեկամը:

Շաւարշ.— Որչա՛փ կ'երջանկացնէք զիս այդպէս խօսելով, ո՛վ հայր:

Աւագեան.— Ես քեզի դէմ անգութ գտնուեցայ:

Շաւարշ.— Ա՛հ, դուք բարիք ըրիք զիս յանդիմանելով. ձեզմով զգացի անարգութիւնը կեան-

քիս, որ սակաչն, իմ սէրիս մաքրութիւնը կըցաւ անաղարտ պահել՝ բոլոր տգեղութիւններուն մէջ:

Աւագեան.— Դուն ինկար պահ մը. ես իրաւունք չունէի քեզմէ երես դարձնելու: Աննիկ ձեզմէ բարձր է, հարկ է արժանի ըլլալ իրեն:

Շաւարշ.— Ձե՞ք կարծեր, ո՛վ հայր, որ Վաճէին մաճը պատճառ ըլլայ...

Աւագեան.— Առջեւդ ամէն խոչնդոտ վերցընելու, այո՛: Հարկ է սակաչն, խո՛հեմ չարժիլ: Աշխատինք բացուած վէրքերը փափուկ հողածութեամբ բալասանել: Ողբանք մարտիրոսողը: Երբ Աննիկ քու մէջդ գտնէ Վաճէի դադափարական նմանութիւնը, անվրէպ քեզի կը յարի: (Ոտքի ձայներ. Աննիկ, սուգի քողեր առած, յամր ու երազող քայլերով կը չառաջանայ)

Շաւարշ.— (զարմացած) Ահա՛ կուգայ. Իփիկէնի մըն է որ կ'երթայ ողջակիզուիլ: Վեսթա մըն է՝ իր ներքին կրակովը սրբուած:

Աննիկ.— (Իւրովի, առանց միւսներուն կարեւորութիւն տալու) — Քու ոտքերդ իմ սէրերուս արդար իւղովն օծեցի, ոպէս զի պառեխները՝ որոնց վըրայէն կը թռչէիր՝ ժողովուրդին ազատութեան համար կռուելու՝ զայն չի բզբտեն: Ո՛վ իմ սիրականս, այժմ բռնեցին քեզ, — կը տեսնեմ բանադ, կը շօշափեմ շղթադ. ծանր է ան երկաթ օղակներովը, որոնք չեն կրնար խղդեւ ազատութեան յաւիտեական ոգին՝ որ քու մէջդ է:

Աւագեան.— Աննի՛կ, զաւակս... դուն զիս կը յիմարցնես:

Աննիկ.— (առանց լսած ըլլալու) — Թշնամիներդ՝ իրենց սրտերուն խորը ուրախութեան ջահեր

կը վառեն եւ ճարձատող ոսկորներուդ խարոյկին շուրջ հաւաքուած կը տաքցնեն իրենց ցուրտէն դողացող հոգիները: Աքաղաղը երեք անգամ չի կանչած, բարեկամներդ պիտի ուրանան իրենց տէրը: Բայց իմ սէրս թեւաւոր հրեշտակն է որ պիտի հսկէ քու մօտալուտ յարութեանդ վրայ, ո՛վ իմ տէրս ու փրկիչս — Աստուածային սէ՛ր, որու խոցուած կողէն պիտի պոռթկայ լոյսը՝ խաւար աչքերու մէջ:

Շաւարբ.— Աննիկ, վիշտը որ քեզ դառնացուցեր է, մերն ալ է. ես մոլորած էի. ան՝ հերոս մըն էր իր խոնարհութեանը մէջ: (Աննիկ կը կանգնի Շաւարբի դէմ)

Աճճիկ.— Դուն իր թշնամին էիր. դքեզ չեմ ճանչնար:

Շաւարբ.— Ես կոչը էի. եւ քու սէրդ պատճառ մըն էր որ չկրցայ աչքէս փարատել նախանձի մշուշը: Աննիկ, մազը մեզ եղբայրացնէ պիտի եւ ահա, այդ հաշտութեան ուժովն է որ կուգամ սիրտս դնել ափերուդ մէջ: (Ծունկի կուգայ առջեւը)

Աւագեան.— Զաւակս, սիրտդ մի՛ խստացնէր: Հօ՛րդ սիրուն:

Շաւարբ.— Վահէի՛ սիրուն:

Աճճիկ.— (վշտալիւր) Ա՛հ...

Աւագեան.— Քու կոչումիդ սիրուն: Շաւարբ քու բարեկամդ է. անոր պիտի կապես կեանքդ: Նայէ սիրունս, նահատակի հոգին իսկ պիտի հրճուի քու երջանկութեամբդ:

Աճճիկ.— (կրկին անտարբեր, մէկդի քալելով) — Դուն պիտի դաս, ըսաւ ան, դուն պիտի դաս՝ ու արիւնին ջերմութիւնը քեզ պիտի գրաւէ ու քաշէ,

զարնան չոգիներէն հրապուրուած թռչուններուն նըման...

Աւագեան.— Ա՛հ, յիժա՛ր աղջիկ, դուն կեանքդ կը խորտակես:

Աճճիկ. (միշտ անուշադիր) — Անոնք պիտի մերկացնեն զինք ու կտրելով ծաղկաւէտ պատմութեանը՝ պիտի բաժնեն իրենց մէջ: Իմ սէրս նոր պատմութեան մը պիտի ըլլայ անոր շուրջ, եւ մարդիկ զայն չպիտի կրնան բաժնել, անիկա, իմ սէրիս պատմութեանը վաճառք չէ. ու չպիտի ծախուի...

Աւագեան.— Իզո՞ւր. կը զառանցէ՛... նոր խենթութիւն է աս:

Շաւարբ.— Աւա՛ղ, խենթութիւն մը որուն մէջ իմաստ կայ:

Աճճիկ.— (միշտ բեմին վրայ շրջելով կը խօսի դէպի հանդիսականները դառձած, մինչ Աւագեան եւ Շաւարբ, զարմացած ու անկարող մտիկ կ'ընեն) — Վահէ՛, ա՛հ, դուն ինծի խոստացար հայ ցեղին կեանքն ապրիլ ու անով ներշնչել զիս՝ որպէս զի երգեմ տառապող տոհմին փառքը. դուն ապրեցար այդ կեանքը որ զոհարեցութիւն է (յաղթական) եւ ես քու հոգիովդ պիտի բոցավառեմ ազատութեան երգերը, որ ոսկեհոյլ պսակներ պիտի կազմեն քու տոհմին ճակտիդ շուրջը: Խնկարոյր կոթողներու նըման՝ անոնք անծանօթ հողակոյտիդ վերեւ պիտի բարձրանան հօլաթուիչ, հեռուէն նայող եղբայրներուդ պատմելու արիւնի եւ սիրոյ բանաստեղծութիւնը՝ որ դէպի անմահութիւն քալող էակներու հոգին կը բանայ լաւերժական երանութեան տեսիլքներուն վրայ: Տե՛ս, այսօր սուգի օր չէ այլեւս, այլ յաղթութեան. այսօր զարմացած մարդկութեան մը առջեւ պիտի ելլեմ դքեզ ցոյց տալու եւ իմ երգերուն

մէջ քու հոգիդ պիտի լեցնէ աշխարհը, դուն հոն պիտի ըլլաս, երգի բեմին վրայ եւ ես՝ Կողքդ իմեր կանգնած, կեանքի մէջ վրէժխնդիր՝ պիտի հարսնանամ քու իտէալիդ հետ, պիտի քալեմ քու շաւղիդ մէջ... (չամբ քայլերով՝ առանց շուրջը նայելու դուրս կ'ելլէ:) Աւագեան անշարժ ինկած է աթոռի մը մէջ ու ապշած կը մնայ: Շաւարշ, կը դիտէ զայն, ցոյց կուտայ ժողովուրդին եւ հեղնանքով)

Շաւարշ.— Ահա՛... երջանիկ... մարդը:

ՎԱՐԱԳՈՅՐ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՄԵՍԻԱՆԻ ԳՈՐԾԵՐԸ

Սմարը (Վէպ՝ դաղթական կեանքէ)
 Վարվառէ (Վէպ՝ ազգային կեանքէ)
 Ֆրանսական գրականութեան ընկ. ձգտումները
 (Գրական ուսումնասիրութիւն)
 Դրօշին Տակ (Ձեղ, դէմքեր եւ դրուագներ)
 Քերթուածներ, Կարմիր Սերունդը
 Սէրէն ալ գորաւոր (Տոսմ չորս արարուածով)

ՀՐԱՏԱՐԱԿԵԼԻ

Անաթոլ Ֆրանս, իր կեանքը եւ գործերը
 (Գրական ուսումնասիրութիւն)
 Ժան Տարքի կեանքը
 (Պատմութիւն 2 ատոր՝ Ա. Ֆրանսի) Թարգմ.
 Աստուածները ծարաւ են
 (Վէպ՝ Փրանս. չեղ. կեանքէ ») »
 Սիլվեստր Պօնարի Ոնիթը (Վէպ՝ ») »
 Դրէնֆալիլ եւ ուրիշ կարճ պատմութիւններ »
 Ժողովուրդին Բարեկամը
 (Տրամ՝ Հէնրիք Իպսէնի) »

Հեղինակին հասցեն՝

YERVANT MESSIAIAN
 1284 AMSTERDAM AVENUE,
 New York City.

ԲԱՅՈՒԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՄԵՍԻԱՆԻ

ՆՈՐ ՀԵՂԻՆԱԿՈՒԹԵԱՆ, ՈՐՈՒՆ ՆԻԻԹՆ Է

ԱՆԱԹՈԼ ՖՐԱՆՍ ԻՐ ԿԵԱՆՔԸ ԵՒ ԳՈՐԾԵՐԸ

Այս տիտղոսին տակ լոյս պիտի տեսնէ 400 էջերէ բաղեացեալ մեծագիւր ու գեղատիպ Հատոր մը, նուիրուած՝ Հերոսային Ֆրանսային մեծագոյն Հանձարին՝ Անաթոլ Ֆրանսի կենսագրութեան եւ անոր Հսկայ ու ալլազան գործերուն գրական ուսումնասիրութեանը:

Անաթոլ Ֆրանս ջերմեռանդ Հայասէր մըն է եւ իր ազնիւ սէրը մեր ցեղին Հանդէպ Հոսած է առատօրէն, մինչ իր Հզօր ձայնը Համակ Եւրոպային Հռչակած է՝ Հայութեան առաքինութիւնները:

Հայոց Հայրապետը դեռ նոր՝ աչս մարդասէրին ուղղած է կռնդակ մը, որով շնորհակալութիւն կը յայտնէ մեծ Անաթոլ Ֆրանսին, երկար տարիներէ ի վեր եւ այսօր ալ՝ Հայ ազատագրութեան ի նպաստ պայքարելուն Համար:

Սմէն Հայ պէտք է ճանչնայ Հայոց օտար բարեկամներուն ամենասիրելին, կարգալով աչս նոր գիրքը: Անոր Հափաւոր գինը ամենուն մատչելի ընծայուած է մասնաւոր զոհողութեամբ:

Անոնք որ այժմէն կը փութան իրենց բաժանորդագրութիւնը խրկել, այս գեղեցիկ Հատորը պիտի ստանան Մէկ ՏՈՒԱՐԻ միայն: Իսկ լոյս տեսնելէն վերջ՝ գիրքը պիտի արժէ. — Մէկ տոլար 60 սէնթ:

Դիմել հեղինակին, բաժանորդագրուիլ շուտով:

YERVANT MESSIAIAN
1284 AMSTERDAM AVENUE,
New York City.

400

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0358224

43574

ԳԼԵՆ՝ 35 ՈՒՆԻՐ

